

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tina Smole

**Mentor: red. prof. dr. Andrej Bekeš
Mentorica: doc. dr. Sandra Bašić Hrvatinić**

**SVOBODA MEDIJEV NA JAPONSKEM NA PRIMERU
NOVINARSKIH KLUBOV - *KISHA KURABU***

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

Diplomsko delo z naslovom
Svoboda medijev na Japonskem na
primeru novinarskih klubov –
kisha kurabu, je izdelano s soglasjem
obeh fakultet in urejeno po pravilniku
matične fakultete.

Zahvaljujem se vsem, ki ste mi stali ob strani. Me v ključnih trenutkih motivirali in vzpodbujali, če pa je bilo potrebno, tudi kregali. Zahvaljujem se tudi mentorjema za podporo in nasvete.

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a TINA ŠMOLE, z vpisno številko 18970729,
rojen/-a 11.06.1978 v kraju LJUBLJANA, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:
SVOBODA MEDIJEV NA JAPONSKEM NA PRIMERU
NOVINARSKIH KLUBOV - KISHA KURABU

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo diplomskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 11.11.2007

Podpis avtorja/-ice: Tina Šmole

SVOBODA MEDIJEV NA JAPONSKEM NA PRIMERU NOVINARSKIH KLUBOV - *KISHA KURABU*

Japonski novinarski klubi, *kisha kurabu*, so pogosto tarča kritik mednarodnih novinarskih in političnih organizacij. Očitajo jim zaviranje svobode medijev na Japonskem, kjer sicer ustava zagotavlja svobodo govora. Japonsko sicer v Evropi sicer dobro poznamo, še vedno pa nam predstavlja oddaljeno državo zaradi svojih družbenih in kulturoloških razlik. Delo, ki se ukvarja s svobodo medijev na Japonskem na konkretnem primeru, predstavi zgodovinski čas, ko so se mediji začeli razvijati, ter značilnosti japonske družbe, ki omogočajo vzdrževanje sistema *kisha kurabu*. Zanimivost tega sistema je, da vzpodbuja samocenzuro novinarjev zaradi strahu, da jih bodo v primeru kršenja pravil klubov kaznovali njihovi kolegi in ne nadrejeni ali viri informacij. Kljub ostrim kritikam, ki so vse glasnejše tudi na Japonskem, sistem še naprej deluje in se le počasi spreminja. Japonski novinarji v njem vidijo varnostni ventil, ki zagotavlja odgovorno delo novinarjev. Člani klubov zato ne objavljajo vesti, ki bi utegnile razburiti kolege, vire informacij ali nadrejene. Informacije, ki jih ne morejo objaviti v lastnem mediju, pod psevdonimi objavljajo v drugih medijih. V delu so predstavljeni argumenti za in proti takšnim novinarskim klubom ter vpliv njihovega delovanja na svobodo medijev na Japonskem.

Ključne besede: mediji, svoboda tiska, novinarski klubi (*kisha kurabu*), Japonska.

FREEDOM OF THE MEDIA IN JAPAN IN THE CASE OF PRESS CLUBS – *KISHA KURABU*

Kisha kurabu, press clubs in Japan, are often criticised by international journalist associations and political public for obstructing freedom of press in Japan, although Japan's constitution guarantees that right. Japan is well known in Europe, but because of its social and cultural differences, it is still a country that we do not fully understand. The thesis, which deals with freedom of press in Japan in the case of press clubs, explains the historical time in which the media started to evolve and the peculiarities of the Japanese society that allow the system of *kisha kurabu* to function. An interesting aspect of this system is that it promotes self-censorship of journalists because of fear that they will be sanctioned by their colleagues, rather than by their superiors or the news sources they work with. Although the criticism is also more and more present in Japan, this system continues to work and is changing very slowly. Japanese journalists see in it a security break that ensures responsible journalism. This is why the members of the clubs do not publish news that might upset their colleagues, their sources or superiors. The information they cannot publish in their own media they give to other media, often signed with pseudonyms. In the thesis, arguments are presented in favour and against the system of *kisha kurabu* and its influence on freedom of press in Japan.

Key words: media, freedom of press, journalist clubs (*kisha kurabu*), Japan.

KAZALO

1. UVOD	7
2. METODOLOGIJA.....	9
3. HIPOTEZA.....	10
4. JAPONSKA – zgodovina in družba.....	13
4.1 Japonska zgodovina – obdobje Tokugawa	13
4.2 Japonska družba.....	21
5. ZNAČILNOSTI MEDIJEV NA JAPONSKEM.....	28
5.1 Preobrazba.....	28
5.2 Javni in komercialni sistemi.....	29
5.3 Povezanost med različnimi mediji.....	29
5.4 Politični vpliv.....	30
5.5 Medijska pokritost.....	31
5.6 Značilnosti medijskih vsebin.....	32
6. MEDIJSKI PROSTOR NA JAPONSKEM	33
6.1 Razvoj tiska.....	33
6.2 Razvoj radia.....	38
6.3 Razvoj televizije.....	40
7. SVOBODA TISKA.....	44
7.1 Svoboda tiska na Japonskem.....	46
8. <i>KISHA KURABU</i> oz. NOVINARSKI KLUBI	52
8.1 Začetki kisha kurabu in njihov pomen.....	54
8.2 Kdo so člani kisha kurabu in kako delujejo.....	56
8.2.1 članstvo v kisha kurabu.....	56
8.2.2 kratek oris poteka novinarjeve kariere.....	58
8.2.3 način dela v kisha kurabu.....	59
8.3 Pravila kisha kurabu.....	66
8.4 Sankcije v kisha kurabu.....	70
8.5 Kritike in zagovarjanje sistema kisha kurabu.....	73
9. ZAKLJUČEK.....	80
10. POVZETEK NALOGE V JAPONŠČINI.....	84
11. LITERATURA.....	91

1. UVOD

Moje diplomsko delo združuje dve zelo različni študijski smeri – japonologijo in novinarstvo. Z nalogo o svobodi medijev na Japonskem na konkretnem primeru *kisha kurabu* (新聞社), oziroma v slovenščini novinarskih klubov, želim predstaviti vpogled v japonski medijski sistem in japonsko družbo.

Tema razkriva tako delovanje več kot sto let stare institucije in kot japonsko družbo, njene vrednote, ki so morda v očeh Zahodnjakov nerazumljive ali pa v dani obliki celo tuje. Zaradi evropocentrističnega pogleda na svet in kulture v njem pogosto ne znamo pravilno oceniti razlike med eno in drugo družbo. Z delom želim predstaviti tako zgodovinsko-družbeni okvir, v katerem dana oblika novinarskih klubov deluje, pa tudi družbene spremembe, tako tuje kot domače, torej japonske, strokovnjake in praktike, ki so ta sistem ocenili.

Prav posebnost *kisha kurabu* odločno vpliva na oblikovanje japonskega medijskega prostora, pretoka informacij in oblikovanja podobe gospodarske, politične, družbene realnosti v očeh vseh uporabnikov medijev.

Skozi predstavitev zgodovinskega časa, ko so se pojavili ti klubi, preko predstavitev osnovnih značilnosti japonske družbe, njenega razvoja in sprememb, ki jih je doživela sredi 20. stoletja, želim orisati ta sistem. V nalogi se posvečam tako zgodovinskemu razvoju klubov kot načinu delovanja, oblikam pritiskov in nalogam teh organizacij, ki so pogosto tarča kritik tujih in domačih novinarjev, organizacij in drugih. Mnogi vidijo prav japonske novinarske klube kot glavno oviro na poti do prave svobode medijev na Japonskem, čeprav je ta zagotovljena že več kot 60 let.

Japonske besede, termine, nazive in imena sem zapisala v japonščini ter jih tudi transkribirala v latinico. Pri besedah, ki se uporabljajo tudi v slovenščini, sem uporabila slovenski zapis (npr. Tokio in ne Tokyo ali Tōkyō). Besede, ki pa jih ne slovenimo, sem v latinici pisala po Hapburnovem sistemu, v katerem

se z »y« zapisuje glas »j«, z »j« zlitnik »dž« ter s »ts« zlitnik »c«. Dolge zloge sem zapisovala z vodoravno črto nad podaljšanim vokalom »o« ali »u«, torej »ō« oziroma »ū«. Pri zapisovanju japonskih osebnih imen sem v besedilu uporabila slovenski sistem zapisa, torej najprej osebno ime in nato priimek. V oklepaju, ko sem ime zapisala tudi s pismenkami kanjiji (*kanji* □□), pa sem ga zapisala v nominativu na japonski način – najprej priimek in nato osebno ime.

Slika1.1: Japonci grabijo posebno izdajo časopisov ob izpustitvi dveh Japoncev v Iraku

Vir: Toshiyuki Aizawa (Reuters).

2. METODOLOGIJA

Z diplomsko nalogo sem želela predstaviti vprašanje svobode medijev na primeru japonskih novinarskih klubov - *kisha kurabu*. Verodostojnost dela sem skušala doseči preko številnih pisnih virov, tako v japonščini kot v angleščini in slovenščini.

Metodologija, ki sem jo uporabila pri diplomski nalogi, je analiza in sinteza besedil. Zelo pomembni so bili predvsem japonski pisni viri, saj predstavljajo primarni zapis, hkrati pa ponazarjajo stališča Japoncev do sistema novinarskih klubov, ki so pogosta tarča kritik novinarjev, njihovih organizacij, pa tudi domačih in tujih politikov.

Ker sem pri iskanju besedil naletela na relativno malo kritik sistema japonskih avtorjev, sem se opirala tudi na tuja besedila, ki so jih napisali tuji strokovnjaki in raziskovalci, ki so delali in živeli na Japonskem.

Prav preko opisov in kritik tujcev sem lahko dobila celovitejšo sliko, ki sicer temelji tudi na drugačnem kulturnem ozadju, saj domači avtorji pogosto dane razmere in sistem jemljejo za nekaj ustaljenega.

V svoje delo nisem vključila empiričnega dela, saj novinarski klubi na Japonskem niso odprti za širšo javnost, temveč le za člane ali posebne goste.

3. HIPOTEZA

Povod za nastanek mojega diplomskega dela je bilo raziskovanje sistema japonskih novinarskih klubov, ki so po svojem načinu delovanja še najbolj podobni delovanju ameriškega novinarskega kluba, ki pokriva delo v Beli hiši¹. Gre za skupino izbranih novinarjev, ki imajo dostop do vseh tiskovnih konferenc določenega ministrstva, organizacije, institucije oziroma ustanove, ki jo pokrivajo, ter namesto v svoje redakcije hodijo na delovno mesto v prostore kluba.

Pred leti sem v Sloveniji spoznala japonskega novinarja časopisa Yomiuri Shimbun² Yutako Ishiguro (Ishiguro Yutaka □□ □), ki je bil dopisnik iz Avstrije. V pogovoru o novinarskih klubih na Japonskem me je presenetil z gotovostjo, s katero je govoril o zgolj koristnih plateh tega sistema, čeprav sem pred tem brala le kritike tega modela. Ishiguro mi je pojasnil, da velja v pomembnih državnih in drugih institucijah enako pravilo, kot drugod po svetu ob pomembnih dogodkih, na primer srečanja politikov in podobno, ko se morajo novinarji za spremljanje dogodkov posebej akreditirati. Opozoril me je, da tam le preverijo identiteto osebe in da ta ni sumljive narave oziroma ne predstavlja varnostnega tveganja, kar pa ob prihodu na sam dogodek še posebej preverijo za to ustrezne službe. Kot je dejal, so novinarski klubi na Japonskem stalna skupina akreditiranih novinarjev, ki imajo dostop do določene institucije. Na opazko, da se recimo v Sloveniji za nek izreden dogodek lahko akreditirajo vsi novinarji, tudi svobodni novinarji (freelancerji), na Japonskem pa to ni mogoče, mi je Ishiguro dejal, da obstajajo določena interna pravila.

Med pogovorom sem opazila, da so zanj določene stvari sprejete kot dano dejstvo in tam, kjer sem sama videla kar nekaj morebitnih spornih stvari, je

¹ White House press corps – skupina novinarjev, ki spremljajo delovanje Bele hiše. Predsednika ZDA spremljajo tako na potovanjih kot pri vsakodnevem delu. To je izbrana skupina novinarjev, ki delajo za tiskane medije (dnevnike, tednike, mesečnike), elektronske medije in tiskovne agencije.

² 読売新聞 – Yomiuri Shinbun.

moj sogovornik videl le pravila, ki veljajo v določenem primeru. Dvomov v njihovo smotrnost in morebitne slabe posledice za novinarstvo ni imel. V Sloveniji lahko na tiskovno konferenco vlade pride kdor koli. Varnostniki le pregledajo opremo in novinarje vprašajo, za kateri medij delajo, kar si ob njihovem imenu zapišejo. Pogosto ne pogledajo niti novinarskih izkaznic. Verodostojnosti identitete ne preverjajo. Ni pomembno, s katerega medija prihajaš, in kako poročaš o dogodku. Tiskovne konference so dostopne vsem, kar je tudi eden od pogojev za svobodo tiska v državi.

Prav zato, ker ima na Japonskem relativno ozka skupina novinarjev ekskluziven dostop do tiskovnih konferenc in virov informacij, sem v svoji diplomski nalogi predvidevala, da je svoboda medijev, ki jo ima sicer Japonska zapisano v svoji ustavi, verjetno »nesvobodna« za naše pojmovanje, kar je tudi hipoteza moje diplomske naloge. Na tiskovnih konferencah pa so omejeni tudi člani klubov, saj nimajo možnosti vprašati vsega, kar je še en znak, da svoboda medijev na Japonskem morda ni tako svobodna, kot to predvideva ustava oziroma kot si svobodo medijev predstavljamo na Zahodu.

Ker dolga leta tudi tuji novinarji, akreditirani na Japonskem, niso imeli vstopa v klube, se pojavi vprašanje o verodostojnosti informacij, na katere so se lahko opirali, kar nas znova vrne k vprašanju svobode medijev v državi.

V nalogi želim predstaviti vprašanje svobode medijev na konkretnem primeru japonskih novinarskih klubov, ki za strokovnjake, kot so Ken'ichi Asano (Asano Ken'ichi □□ □□) (2000), Ofer Feldman (1993), Laurie Anne Freeman (2000) in novinarje predstavljajo ključno oviro do svobode medijev v tej državi.

Da bi v diplomskem delu orisala celovitejšo sliko razmer, v katerih so se klubi razvili in obstali, sem se odločila, da bom v nalogi predstavila tudi zgodovinsko obdobje, ki je omogočilo nastanek klubov. Zato sem prvo vsebinsko poglavje naloge namenila japonski zgodovini in družbi, ki je s

svojimi vrednotami omogočila obstanek teh klubov. V delo sem vključila tudi poglavje o značilnostih medijskega prostora ter razvoja medijev na Japonskem. Tem poglavjem, ki naj bi bralcu podala boljše razumevanje okoliščin, v katerih klubi obstajajo, sledi del o svobodi tiska na Japonskem ter o samih klubih, njihovem delovanju, spremembah, ki se dogajajo, in odzivih doma in v tujini.

Japonska, kljub svoji geografski oddaljenosti, ni neznanka v našem okolju, moram pa poudariti, da tako državo kot družbo na Zahodu pogosto povezuje z vrsto stereotipov, ki sem jih v začetnem delu diplomskega dela želela predstaviti realno sliko te države in družbe.

Slika 3.1: Jesen na Japonskem

Vir: Tina Smole

4. JAPONSKA – zgodovina in družba

Japonska se je skozi zgodovino razvila v družbo, ki jo danes poznamo. Za boljše razumevanje tako družbe kot zgodovinskega okolja nastanka prvih medijev in novinarskih klubov, menim, da je ključno opozoriti na zgodovinsko obdobje Edo (江戸) ali kot je še znano Tokugawa (徳川), na čas ko so se na Japonskem razvili prvi mediji. Za lažje razumevanje japonske družbe sem na kratko predstavila tudi njene značilnosti skupaj z filozofijo, ki je sestavni del japonske družbe.

4.1 JAPONSKA ZGODOVINA – obdobje Tokugawa

Prvi časniki so se na Japonskem pojavili ob zatonu obdobja *Edo* ali *Tokugawa*, ki je trajalo od leta 1600 do 1868. V teh dobrih dveh stoletjih je na Japonskem prevladoval mir, država se je izolirala od zunanjega sveta, tuji vplivi pa so bili zelo omejeni. Japonska je bila dobri dve stoletji, natančneje od 1639 do 1854, skoraj popolnoma izolirana³ (Manson in Caiger 1997: 205). Obstajala so notranja trenja, poskusi uporov, vendar se je Japonska z izrazito izolacijo omejila od osvajalnih vojn in se posvetila stabilizaciji države in oblikovanju *le-te*.

Družbeni sistem se je na začetku 17. stoletja spremenil. Leta 1603 je cesar Ieyasuju Tokugawi (Tokugawa Ieyasu 徳川 家康) podelil naziv *shōgun* (将軍) oz. *šogun*, kar je častni naslov in vojaški čin v našem sistemu podoben maršalu, natančneje - gre za vrhovnega vojaškega poveljnika. Ieyasu Tokugawa se je zavzel za stabilizacijo oblasti in spremembe v sistemu vladanja – ustanovil je *šogunat*. Cesarska hiša je imela poslej bolj reprezentativno funkcijo, izvršna in zakonodajna veja oblasti pa sta prešli v roke *šoguna*.

³ Obdobje formalno skoraj popolne izolacije Japonske je znano pod nazivom *sakoku* (鎖国). V tem času je bilo strogo omejeno in nadzirano potovanje Japoncev v tujino, poostren pa je bil tudi nadzor nad tujci, ki so smeli vstopiti v državo. Kljub temu so se ljudje dejansko znašli in so še naprej potovali, le da je to bilo ilegalno.

Lokalno oblast so izvrševali pripadniki fevdalne aristokracije⁴, ki so imeli naziv *daimyō* (□□), ti so imeli v lasti velike posesti, običajno cele province, hkrati pa so bili osebni vazali *šoguna*. Zelo pomembna je bila njihova vojaška vloga. *Daimyōji* so bili razdeljeni v razrede, ne le po premoženju, natančneje količini riža, ki so ga pridelali njihovi podložniki, temveč tudi po zvestobi oziroma bližini sami družini Tokugawa⁵. Bolj zvesti in premožnejši so imeli več pravic oziroma pristojnosti.

Ieyasu Tokugawa je, da bi si zagotovil podrejenost in zvestobo, uvedel obvezno bivanje *daimyōjev* v Edu, sedanjem Tokiu (Tōkyō □□), mestu, ki je postalo sedež *šogunata*. *Daimyōji* so morali po enem letu bivanja doma v svoji provinci, eno leto preživeti v Edu. Kar je pomenilo, da so si morali v prestolnici zgraditi nove prostore in za njih tudi skrbeti. Poleg velikega stroška gradnje in vzdrževanja teh rezidenc, pa je *šogun* za zagotovilo zvestobe in pokornosti veleposestnikov v Edu zadrževal člane njihovih družin. Tako si jih je popolnoma podredil (Manson in Caiger 1997: 196, 197).

Cesarski dvor in tudi družina sta bivala v Kjotu (*Kyōto* □□), ki je še naprej ostal kulturna prestolnica Japonske. Funkcija cesarja je postala bolj reprezentativne narave. Sprejeti so bili tudi dokumenti, ki so cesarju omejevali vmešavanje v politiko vodenja države. To je bila domena *šoguna*, ki je bil formalno podrejen cesarju, v resnici pa je suvereno vodil vse od notranje do zunanje politike, vojaških in finančnih zadev.

V obdobju Tokugawa je bila družba razdeljena na kaste. Najvišji položaj so zasedli vojaki (*bushi* □□), katerih predstavniki so bili *samuraji* (*samuraī*□), sledili so jim kmetje (*nōmin* □□), obrtniki (*kōnin* □□) in kot najnižja kasta so bili trgovci (*shōnin* □□).

⁴ Fevdalna aristokracija na Japonskem se razlikuje od evropskega pojma. Na Japonskem se ta sistem pojavi v predmoderni dobi. Fevdalci so imeli v lasti veliko zemlje, toda poleg civilne so imeli pomembno vojaško vlogo, saj so imeli neke vrste družinske klane, ki so se medsebojno povezovali in borili proti nasprotnikom.

⁵ Po bližini oz. zvestobi družini Tokugawa so se *daimyōji* delili na dve skupini – na tiste, ki so bili bliže in uživali več zaupanja, in tiste, ki družini niso bili povsem zvesti in jih je bilo treba bolj podrobno nadzirati.

*Bushijj*⁶ so bili vojaki, ki so imeli nalogo varovati gospodarja, a se je skozi obdobje Tokugawa njihova družbena funkcija spremenila in so postali administratorji ter birokrati. Zaradi svoje prestižne funkcije vojakov kot posebnega družbenega sloja, se *bushiji* niso smeli ukvarjati s pridobitveno dejavnostjo. Njihovo število je bilo strogo nadzorovano in se je ves čas vrtelo okoli šestih odstotkov populacije. Živeli so v mestih okoli gradov, kjer so bivali njihovi gospodarji, katerim so morali biti ves čas na voljo. Gospodarji so jih tudi plačevali. Če so ti padli v finančno krizo, je to pomenilo pomanjkanje tudi za *bushije*, ki pa so še naprej v družbi zadržali visok ugled (Nakane 1990: 213, 226, 227).

V obdobju Tokugawa so mesta doživela razcvet, saj so rasla okoli gradov *daimyōjev*. Število mest in mestnega prebivalstva je hitro raslo. Edo je tako ob koncu 19. stoletja štel že milijon prebivalcev, v Osaki (Ōsaka □□) in Kjotu pa jih je živelo po okoli 300 tisoč.

Za potrebe tako *bushijev* kot *daimyōjev* so se v mestih izoblikovale različne obrti. Obrtniki in trgovci so bili del mestnega prebivalstva (*chōnin* □□). Ker so obrtniki živeli od svojega dela, izdelkov, so bili postavljeni višje na družbeni lestvici kot trgovci, ki so veljali za neke vrste družbene zajedavce, saj so le preprodajali izdelke. Čeprav so si proti koncu obdobja Tokugawa trgovci finančno zelo opomogli in postali najbogatejši družbeni sloj, so še naprej veljali za nižjo kasto. Ves čas pa je veljalo, da je *samurajem*, obrtnikom in trgovcem prepovedano posedovati zemljo. Ta je bila v izključni lasti kmetov.

Skoraj 80 odstotkov prebivalstva se je ukvarjalo s kmetovanjem. Glede na količine pridelanega riža se je merilo tudi premoženjsko stanje veleposestnikov. Zaradi omejenega števila obdelovalnih površin, so ljudje iz vasi, ko je zmanjkalo obdelovalnih površin za nove kmetovalce, odhajali v mesta, ki so se širila (Nakane 1990: 213-216).

⁶ Za vojake *bushije* se je bolj razširil izraz *samuraji*, ki pa je manj spoštljiv in bolj pogovoren.

V mirnem obdobju se je razvijala tudi kultura. Zaradi vse večjega števila mestih prebivalcev, se je tam razvila popularna mestna kultura, ki je zajemala vse od poezije, literature, gledališča, slikarstva do drugih vej umetnosti. Pismenost ni bila omejena le na višje sloje družbe, saj se je kmalu pojavila potreba po opismenjevanju tudi kmetov, ki so vodili lastne davčne knjige in zapise.

V začetku 17. stoletja so se pojavile prve osnovne šole na Japonskem, ki so bile odprte vsem družbenim slojem. Pred tem so bile šole namenjene le najvišjemu sloju – vojščakom in aristokratom. Šole, pravili so jim *terakoye* (*terakoya* □□□), so se nahajale v budističnih templjih, ki so sloveli kot zibelke znanja. Največ jih je bilo v mestih, kot sta Edo in Osaka, a so se zaradi vse večjega interesa razširile tudi na ruralna območja. Ob koncu 18. in na začetku 19. stoletja je *terakoye* v Edo obiskovalo kar 70 odstotkov prebivalstva. V tem času je v prestolnici skoraj vsak prebivalec znal pisati in brati. Na podeželju in v manjših mestih je opismenjevanje potekalo bolj počasi (članek Moriya 1990: 120). V obdobju Meiji (□□), ki je sledilo Tokugawi, so tovrstne šole ukinili in jih nadomestili s šolami, katerih curriculum je določala oblast. Učni načrti v prvih šolah so vsebovali opismenjevanje in računstvo ter predmete, ki so bili za posamezne sloje pomembni - kmetijstvo in podobno. Od leta 1872 pa so šole postale obvezne za vse prebivalce, kar je pripomoglo k še hitrejšemu razvoju družbe.

Stiki s tujino so bili v obdobju Tokugawa zaradi politike samega režima zelo omejeni. Ljudje so morali zaprositi za dovoljenje za potovanje v tujino. Tujci niso bili dobrodošli, saj so s svojimi novimi idejami (predvsem misionarji) predstavljali grožnjo tako za japonsko družbo kot za kulturo. Že leta 1612 je Ieyasu Tokugawa uvedel ukrepe za omejevanje katoliških vplivov v družbi, za kar se je dve leti pozneje še ostreje zavzel s popolno prepovedjo katolištva. Japonska se je uradno zaprla in se 'čistila' tujih elementov. Budistični templji so v obdobju Tokugawa imeli nalogo izkoreniniti katoliško vero in vplive, ki so

jih prinesli tujci, kljub temu pa so bili tudi sami pod nadzorom in strogimi uredbami.

Japonska je Nizozemski, Kitajski in Angliji dovolila trgovanje, vendar le v nekaj pristaniščih. Japonska je sicer v provinci Kagoshima (*Kagoshima* 鹿児島), na otočju Okinawa (*Okinawa* 沖縄), trgovala s Kitajsko. Trgovanje s Korejo pa so skušali preoblikovati v tributarni odnos, v katerem naj bi Koreja Japonski dajala tribut, vlogo posrednikov pa je opravljala družina So (*Sōshi* 宗氏) z otoka Tsushima (*Tsushima* 対馬), ki leži okoli 30 kilometrov jugovzhodno od Koreje. Špancem so zaradi velikega števila misionarjev sredi dvajsetih let 17. stoletja prepovedali vplutje v japonska pristanišča. Eden od ukrepov za omejevanje stika s tujci in njihovega vpliva je bila odločitev, da lahko tuje ladje pristanejo le v Nagasakiju (*Nagasaki* 長崎), ki je bilo edino pristanišče, kamor so lahko vplule tuje ladje. (Manson in Caiger 1999: 205 – 208).

Istega leta, 1635, je stopila v veljavo prepoved vrnitve v domovino vsem Japoncem, ki so bili v tujini, in prepoved potovanj v tujino vsem, razen tistim, ki so za to pridobili posebna dovoljenja. Sledilo je oblikovanje odlokov, ki so Japonsko - vsaj po črki zakona - skoraj popolnoma izolirali. Eden od odlokov je tujcem, ki so poslovali z Japonsko, prepovedal vstop v državo. Lahko so se zadrževali le v pristanišču oziroma mestu Nagasaki.

Kljub ostri zakonodaji pa so japonski trgovci našli načine, kako poslovati s tujci še naprej oziroma potovati v tujino. Izhodiščna točka je bila provinca Satsuma (*Satsuma no Kuni* 薩摩), najbolj jugozahodna provinca na otoku Kyushu (*Kyūshū* 九州). Zaradi svoje geografske lege je bila zelo primerna za vstopno točko za tuje ladje in ilegalno trgovino.

Sredi 17. stoletja je bila Japonska institucionalno izolirana, kar je vplivalo tudi na bujen razvoj popularne kulture, predvsem med mestno populacijo, v drugi polovici tega stoletja, ko je vladal peti *šogun* obdobja Tokugawa, Tsunayoshi Tokugawa (Tokugawa Tsunayoshi 徳川 綱吉). Mir in blaginja sta omogočila

ljudem, da so se posvečali intelektualnemu razvoju in zabavi. Poleg samurajev so se tudi drugi družbeni razredi izobraževali, ne le opismenjevali. Učili so se koristnih znanosti, kot so bile nove tehnike na področju kmetovanja in podobno. V mestih se je število ljudi povečevalo in pojavile so se tudi potrebe po novih stilih; tako oblačenja kot zabave, umetnosti in podobno. To je bilo obdobje *Genroku* (□□), ki je trajalo približno od leta 1688 do 1704 (Nakane 1990: 226-231).

Umetnost je bila na Japonskem pred tem privilegij aristokracije. Zgodovinske drame *nō* (□) so bile namenjene predvsem višjim družbenim slojem, zato so si meščani ustvarili svojo zabavo – lutkovno gledališče *bunraku* (□□) in *kabuki* (□□□), ki je vsebovala tako gledališki nastop, igranje, kot petje in ples. Na koncu 16. stoletja je iz Koreje na Japonsko prišla nova tehnika tiskanja knjig. Z vse večjim zanimanjem za učenje, se je večalo tudi zanimanje za branje knjig. Poleg japonskih literarnih klasikov in konfucianskih del, so se pojavile tudi manjše knjige *kana zōshi* (□□□□), ki so bile zapisane v ljudskem jeziku. Nastale so zgodbe o mestnem življenju in ilustrirane knjige *ukiyo zōshi* (□□□□), kar pomeni knjige plavajočega sveta, ki so našle hvaležno publiko v vse večjem številu mestnih prebivalcev.

Za razvoj na področju poezije je v tem času zelo zaslužen Matsuo Basho (□□□ □□) s svojim stilom komičnih vezanih verzov imenovanih *haikaino renga* (□□□□□) in *haiku* poezijo (□□) (članek Moriya 1990: 118-123).

Razvijala se je tudi slikarska umetnost. Odtisi lesorezov *ukiyo e* (□□□) prikazujejo igralce in znane zabavljačice, ki so veljali za zvezde takratnega časa. Tudi sami lesorezi so v obdobju Tokugawa doživeli razvoj, saj so se v dvajsetih in tridesetih letih začeli pojavljati v barvah, kar je pomenilo dosti več dela za umetnike, ki so morali za vsako barvo izdelati posebno desko oziroma model. V obdobju Genroku so se razvile različne šole slikanja, barvanja platna, obdelovanja svile, kovin in drugih materialov.

V začetku 18. stoletja so oblasti nadaljevale z omejevanjem stikov z 'zunanjim' svetom. Japonsko sta v tem obdobju prizadeli dve hudi lakoti, leta 1732 in 1782, slednja je terjala več sto tisoč življenj. Leta 1783 pa je izbruhnil vulkan Asamayama (□□□), ki je bil usoden za okoli 20 tisoč ljudi. Kljub vsemu pa so Japonci kazali vse večje zanimanje za tujim znanjem, kar dokazuje tudi prvi prevod medicinskega anatomskega učbenika z Zahoda, ki je izšel leta 1774. Konec 18. stoletja je Japonec Sampaku Inamura (Inamura Sampaku □□ □□) s kolegi izdal prvi nizozemsko – japonski slovar. Šele v drugi polovici 19. stoletja pa je Američan James Curtis Hepburn na Japonskem izdal japonsko – angleški slovar.

Čeprav so se šoguni poznega obdobja Tokugawa trudili zadržati Japonsko izolirano od zunanjih vplivov, jim to ni uspelo tudi zaradi vse večjih interesov tujih držav (ZDA, Velika Britanija, Rusija, Nizozemska...) za Japonsko in njihove tehnološke nadmoči na področju oboroževanja. Po neuspešnih ruskih in nizozemskih poskusih, da bi Japonska odprla svoja pristanišča, je to uspelo Združenim državam Amerike, ki so v zaliv Eda (današnji Tokijski zaliv) priplule z bojnimi ladjami, ki jih je vodil komodor Matthew Perry. Prvič se je pojavil leta 1853, le leto pozneje pa je bil že podpisan sporazum o trgovanju, ki je veljal za osnovo za nadaljnje bilateralne trgovske sporazume za Veliko Britanijo, Rusijo in druge države.

Odpiranje Japonske svetu pa je za šogunat pomenilo konec obdobja Tokugawa. Ne le zaradi prekinitve izolacije, temveč zaradi načina, kako je prišlo do te odločitve. V skladu s predhodnimi sporazumi in postopki odločanja, je za zunanjo politiko skrbel sam *šogun*, ki se je pri vprašanju odpiranja države posvetoval z *daimyōji*, vazali. Ker je *šogun* Yoshinobu Tokugawa (Tokugawa Yoshinobu □□ □□), kljub nasprotovanju cesarskega dvora in dolgoletne prakse, odprl državo, so se mu določeni vazali uprli. Nato so skušali oblikovati neke vrste koalicijsko vlado, v kateri bi *šogun* in *daimyōji* delovali skupaj z cesarsko aristokracijo, vse pa bi vodil in nadziral cesar.

Vendar ta poskus ni uspel. Sledil je vojaški udar, ki je januarja 1868 zaključil obdobje Tokugawa (Ishii 1980: 93 – 99).

V okviru obnove Meiji (*Meiji* 明治) so ukinili sistem *daimyōjev*, nadomestil ga je sistem centralizirane prefekturne oblasti. Defevdalizirali so sistem, ukinili razdelitev družbe na kaste, kar je še posebej hudo prizadelo *bushije* ali samuraje, ki so nekoč uživali največji ugled v družbi. Po izgubi svojih fevdalnih gospodov, od katerih so bili popolnoma odvisni in jim predani, pa so se izurjeni vojščaki znašli brez dela in sredstev za preživetje ter so tako padli na dno družbe. Ta kasta, za razliko od drugih – kmetov, trgovcev, obrtnikov – v družbi nenadoma ni bila več potrebna oziroma so si njeni pripadniki morali najti novo vlogo. V skladu s splošnimi reformami v družbi so nove oblasti uvedle tudi reformo davčnega sistema. Japonska je zaživela na novo.

V drugi polovici 19. stoletja pa je na Japonskem ob razvoju kulture in vse večji pismenosti ljudi rasel tudi interes po informacijah. Z razvojem mest, konec 18. stoletja so bila na Japonskem tri velemesta – Edo (politična prestolnica), Osaka (gospodarska prestolnica) in Kjoto (kulturna prestolnica) - ter množstvo mest ob trgovskih poteh in okoli gradov veleposestnikov, so imeli ljudje vse večjo željo po novem znanju (članek Moriya 1990: 97-102).

Mestno prebivalstvo je bilo željno zabave in sprostivnega branja, zato so se v tistem času razvile tudi potujoče knjižnice, v večjih mestih pa so bili za to namenjeni posebni prostori (Uchiwara in Arai 1983: 6). Ljudje so brali vse kar jim je prišlo pod roko. Naklade knjig, ki so bile za večino ljudi sicer veliko predrage, so rasle, saj so jih kupovali premožnejši ter knjižnice, katerih število je raslo. Mestno prebivalstvo si je z zgodbami, potopisi po Japonski, novelami, dnevniki, krajšalo prosti čas.

Trgovce so zanimali podatki o izdelkih. Zaradi miru in razvoja tehnologije so se trgovci, obrtniki in tudi kmetje specializirali za posamezne izdelke. Informacije o letinah, dobrinah, povpraševanju in cenah so bile za trgovce

ključnega pomena. Konec 18. stoletja so se tako pojavile posebne službe, ki so prenašale informacije iz enega mesta v drugo in tekmoval v hitrosti (članek Moriya 1990: 115).

To je bil pravi čas za začetek medijev, saj so bili ljudje v veliki meri že pismeni, radovedni o dogajanju znotraj in zunaj meja svoje države, hkrati pa je tehnološki razvoj že dosegel stopnjo, ko je bilo tiskanje časnikov možno.

4.2 JAPONSKA DRUŽBA

Japonska družba ima svoje značilnosti, ki so se izoblikovale skozi zgodovino. Ena od teh je, da velika večina Japoncev verjame, da je njihova država »resnično unikatna«, nekaj posebnega (Sugimoto 1999: 2). Danes je Japonska visoko razvita industrializirana država, z napredno tehnologijo, relativno nizko brezposelnostjo in visoko izobrazbeno stopnjo prebivalstva ter vsekakor največjo naklado tiskanih časnikov na prebivalca na svetu (Cooper-Chen 1997: 52).

Čeprav Nejaponci Japonsko sprejemajo skozi stereotipne podobe delavnih in marljivih uslužbencev⁷, ki dejalo od zore do mraka, skozi podobe cvetočih češenj⁸, gore Fuji (*Fujisama* 富士様), mikavnih gejš⁹, visokega življenjskega standarda ter večinoma univerzitetno izobraženih ljudi, ki imajo službo od dneva diplome do upokojitve, je realna slika japonske družbe drugačna.

Tipični Japonec, kot kažejo statistike, je ženska, dela v podjetju, ki zaposluje manj kot 300 ljudi, nima stalne zaposlitve, torej od prvega dne zaposlovanja

⁷ V reportažah ter dokumentarcih o življenju na Japonskem je prav podoba marljivega delavca – moškega v poznih 30-ih ali 40-ih letih, ki dela od jutra do večera, ob petkih zvečer gre s kolegi na pijačo, otroke in soprogo pa vidi le ob vikendih, najpogostejša podoba zaposlene osebe na Japonskem. To so t. i. uslužbenci (サラリーマン) oz. salarymen, moški, ki delajo vse dni in domov nosijo denar. V realnosti, gledano po statističnih podatkih, ti uslužbenci ne predstavljajo večino delovne sile na Japonskem. V velikih podjetjih, kjer je zaposleno več kot 300 ljudi, dela le osmina delovne sile (po Y. Sugimoto 1999: 1).

⁸ češnja 桜(sakura)

⁹ 芸者 (geisha)

do upokojitve, in nima univerzitetne temveč srednješolsko izobrazbo (Sugimoto 1999: 1). Stereotipi, ki nam olajšujejo sprejemanje in dojetanje realnosti, so, čeprav polni površnih podob, deloma točni v svojih predstavah (Lipmann 1995: 72).

Čas institucionalne izolacije Japonske¹⁰, ki je trajala od 1639 do 1854, je bilo obdobje, v katerem so se oblikovali in utrdili temelji moderne japonske družbe (Nakane 1990: 213). Tradicionalni vzorci družbenih odnosov in družbene etike so pomemben del japonske moderne družbe. Konfucianska etika, ki je v obdobju Tokugawa postala sestavni del družbe, medosebnih odnosov, tako znotraj kot zunaj družine, je med Japonci prisotna še danes, saj je vpletena v vsakdanjik, vzgojo, politiko in ostale družbene sfere (Nakane 1990: 229-231).

Temeljno načelo konfucianstva je zavzemanje za utrjevanje etičnih meril, katerih izpolnjevanje naj bi v družbi zagotavljalo harmonijo in red (Rošker 1992: 187, 188). Prav harmonija je tisto, kar zagotavlja družbeno stabilnost in tako omogoča nemoten razvoj, razcvet in blaginjo družbe. Gre za harmonijo s svojim družbenim in naravnim, zunanjim in notranjim okoljem. Konfucianstvo pozna pet oblik medosebnih odnosov: vladar – podložnik, oče – sin, mož – žena, starejši – mlajši brat in odnos med prijateljema. Štirje od petih imajo strogo hierarhičen značaj. Vedenje podrejenega vsebuje spoštovanje in brezpogojno poslušnost (Xinzhong Yao 2000: 32, 33 in 125, 126). V družbi, ki deluje po konfucianskih načelih, kar vsekakor velja za Japonsko, vsaka oseba zavzema svoj položaj, ki ji ga določa družbena hierarhija, in v skladu s tem se mora tudi obnašati.

Konfucianstvo je na Japonskem dobilo zagon in prostor v 17. stoletju, v začetku obdobja Tokugawa. Z manjšimi prilagoditvami ga je oblast ob oblikovanju fevdalnega sistema vgradila v družbo. Ljudje so ga zlahka sprejeli tudi zaradi šintoizma, japonskega verovanja, ki časti naravo in predvsem kult prednikov. Prav velika vloga prednikov in starejših je bila dobra osnova za

¹⁰ 鎖国 (sakoku)

konfucianska načela, ki zahtevajo pokorščino, ubogljivost, spoštljivost, predanost tistim, ki so po družbeni hierarhiji na višjem položaju, načela zahtevajo tudi marljivost in iskrenost. V obdobju Tokugawa, ko je bila družba, poleg aristokracije, razdeljena na še štiri sloje – vojščake, kmete, obrtnike in trgovce - se je razvila filozofija *bushidō* (武士道), ki so jo prakticirali predvsem vojščaki, temeljila pa je na konfucianskih načelih spoštljivosti, družbene hierarhije in vlog posameznika glede na njegov položaj v družbi (Nakane 1990: 213).

Osnovna družbena načela so takrat oblikovali in indoktrinirali v družbo, kar se odraža tudi danes. Najpomembnejše je zavedati se, da je treba težiti k harmoniji, ki jo dosegamo s kompromisi, pogovori, umirjenostjo in prilagajanjem enega posameznika skupini oziroma drugim. Konfrontacije, konflikti, vztrajanje pri svojih stališčih ali volji, pripeljejo do nemirov, razburjenj, vnašajo nesoglasja, skratka uničujejo harmonijo.

Družina je na Japonskem veljala za temelj družbe. Ob tem ni šlo le za krvno sorodstvo, temveč tudi za člane, ki so se poročili v družino, ali pa so jih posvojili. Družine so bile neke vrste miniaturna podjetja, v katerih so si vsi delili premoženje, delo, odgovornost, težave, identiteto. Prav ta filozofija je ohranjala družine pri življenju in poslu, ki se je pogosto prenašal iz roda v rod (Nakane 1990: 216-220).

Na Japonskem je pomen skupine, ki ji posameznik pripada, zelo močan. Kot del skupine, pa naj bo to šola, družina, podjetje, skupina prijateljev, je posameznik nekaj več, nekam pripada in se s to pripadnostjo tudi sam identificira. Psiholog Takeo Doi (Doi Takeo 土井 武雄), ki ga v svojem delu o japonski družbi navaja Sugimoto, pojasnjuje, da Japonci ne čutijo potrebe po izražanju individualnosti, izstopanju ter da je zvestoba skupini primarna vrednota (Sugimoto 1999: 3). Znotraj vsake skupine obstaja hierarhija –

starost, funkcija, znanje, čas članstva – vse to določa položaj znotraj posamezne družbene enote.

Podoba Japonske kot zelo uniformizirane družbe, v kateri se posamezniki želijo skriti v množici, pa ne kaže realnega stanja. Tako kot drugod tudi na Japonskem obstajajo subkulturne skupine, ki se združujejo glede na interesna področja, od verskih prepričanj, hobijev, izobrazbe in drugih kriterijev. Vprašanje prepoznavnosti in vidnosti v družbi pa je vezano na njihove privilegije in možnost dostopa do medijske pozornosti. Ker gre običajno za skupine, ki nimajo velike politične in gospodarske moči, ostajajo manj vidne v družbi (Sugimoto 1999: 2-9). Kljub temu pa prispevajo k raznolikosti družbe in posledično medijskega prostora na Japonskem (Cooper-Chen 1997: 90, 94, 101).

Konfucianska načela so sicer indoktrinirana tudi v šolski sistem, ki vzpodbuja predvsem skupinsko delo. Na osnovi stroge hierarhije pa na Japonskem tudi danes delujejo podjetja, družbe, tovarne in druge organizacije. Spoštovanje znanja, trdega dela in truda za uspeh delovnega okolja, so osnova za uspešno delo. Uslužbenci verjamejo, da je tisto, kar je dobro za družbo, dobro tudi za njih same (Dore 1987: 94). Razvoj podjetja predstavlja sigurnost delovnega mesta, plače in zagotovljeno upokožitev. Čeprav se po razpadu 'milnega mehurčka' japonske ekonomije, ki je trajal od začetka 60-ih do konca 80-ih let prejšnjega stoletja, odnosi v delovnih razmerjih spreminjajo, pa so ljudje še vedno zvesti ideji skupnega dobrega – harmonije med delavcem in delodajalcem.

Po razpadu 'milnega mehurčka' so se Japonci morali soočiti z večjo in bolj občutno negotovostjo delovnega mesta. Prej je pogosto veljalo, da se je oseba po zaključenem visokem šolanju zaposlila v organizaciji, v kateri je tudi dočkala upokožitev. Sama zaključena šola (npr. Univerza v Tokiu, Univerza v Kjotu, kakšna privatna univerza, strokovna šola ipd.) je določala družbeni sloj, ki mu oseba pripada. To sicer ni veljalo za delovno silo z nižjo izobrazbo, to so

zaposlovali za določen čas oziroma so po nekaj letih zamenjali službo. Po koncu velike rasti japonske ekonomije, so se ljudje začeli vse pogosteje soočati s pojavom brezposelnosti in negotovostjo delovnega mesta. Kljub takšnim družbenim spremembam, pa so zaposleni v večini ostali predani delovnemu mestu in delodajalcu ter še naprej cenijo vrednoto harmonije, tudi v delovnem okolju, bolj kot tekmovalnost, ki je v tako imenovanih zahodnih družbah ena pomembnejših vrednot. Ob tem pa nekateri japonski sociologi, kot je Ken'ichi Tominaga (Tominaga Ken'ichi 富永 健一) opozarjajo, da se tradicionalne japonske vrednote vse bolj izgublajo. Tominaga pravi, da na Japonskem individualizem kot vrednota vse bolj izpodrinja kolektivizem. To naj bi bila posledica vse višje izobraženosti Japoncev, ki z univerzitetno in višjo izobrazbo¹¹ postajajo del vse večje skupine ljudi, ki je izpostavljena in usmerjena k bolj individualističnemu načinu razmišljanja, kar ustvarja nove in nove potrošniške niše, tako za različne izdelke kot za različne medije (Sugimoto 1999: 16-19).

Izobrazba je sicer ena pomembnejših vrednot v japonski družbi. Tamkajšnji izobraževalni sistem temelji predvsem na velikih količinah podatkov, ki se jih učenci učijo na pamet, na skupinskem delu in ne individualnem, kot v večini zahodnih držav. Da je uspeh v šoli osnova za napredovanje v življenju, dokazuje tudi veliko število tako imenovanih pripravljalnih šol *juku* (塾), ki jih učenci obiskujejo od nižje srednje šole dalje, da bi bili bolj uspešni v redni šoli ali pa za priprave na sprejemne izpite na univerze. Vpis in diploma posamezne univerze je tudi vstopnica v določene družbene kroge. Politiki, znanstveniki, najboljši zdravniki in odvetniki, novinarji ter gospodarstveniki so običajno diplomanti Univerze v Tokiu (*Tōkyō Daigaku* 東京大学), Univerze v Kjotu (*Kyōto Daigaku* 京都大学), Univerze Waseda (*Waseda Daigaku* 早稲田大学) in

¹¹ Število študentov iz leta v leto raste. Leta 1970 jih je na univerzah študiral dobrih 1,3 milijona, leta 2004 več kot 2,5 milijona ljudi. Veliko mladih študira na visokošolskih zavodih. Za različne oblike visokega ali višjega izobraževanja se je leta 2005 na Japonskem odločilo 53,1 odstotka učencev po končani višji srednji šoli in 49,8 odstotka učenk. Na univerze se jih je vpisalo 36,8 odstotka, navaja statistično poročilo japonskega ministrstva za šolstvo, kulturo, šport znanost in tehnologijo (<http://www.mext.go.jp/english/statist/05101901/005.pdf>). Velika večina vpisanih jih študij uspešno zaključijo.

še nekaterih. Podjetja, medijske hiše, raziskovalne institucije in drugi novačijo bodoče uslužbenke prav s teh univerz¹² (Cooper-Chen 1997: 23, 24). Znanje tako ostaja pomembna vrednota japonske družbe.

K širjenju znanja in védenja po končanem uradnem izobraževalnem procesu pripomorejo tudi mediji. Ker zaposleni Japonci veliko časa preživijo na poti v ali iz službe¹³, na kateri zaradi praktičnih razlogov uporabljajo sredstva javnega prevoza, je branje časopisov, revij, stripov mang (*manga* 漫画) zelo priljubljena in koristna oblika preživljanja časa na podzemni železnici, vlakih in avtobusih.

Med desetimi dnevniki z najvišjo naklado na svetu jih je kar šest japonskih, kar je dokaz popularnosti branja oziroma tiska na Japonskem. Visoka stopnja pismenosti, relativno visok dohodek na glavo prebivalca, dokaj enakomerno razdeljeno bogastvo v družbi, homogenost, zanimanje za svetovna dogajanja, zelo dober šolski sistem, učinkovita mreža distribucije časopisja ter uporaba javnega transporta so, tako meni Manan Lewenstein v članku Global readership, ki ga povzema Anne Cooper Chen v knjigi Mass Communication in Japan (1997: 52), razlog za visoke naklade japonskih tiskovin.

Leta 2004 je dnevnik Mainichi Shimbun¹⁴ skupaj z združenjem knjižnic japonskih šol opravil raziskavo, ki je pokazala priljubljenost branja. V starostni skupini poznih najstnikov jih kar 85 odstotkov redno prebira knjige ali revije, med 20-letniki je ta odstotek 80 odstotkov, v tej skupini se znajde tudi 81 odstotkov 30-letnikov, 78 odstotkov 40-letnikov ter 74 odstotkov 50-letnikov na Japonskem. Med starejšo populacijo pade pod polovico. Prav velik interes in zadosti časa za branje zagotavlja izdajateljskim hišam dobiček. Čeprav v zadnjih 20-ih letih televizija vse bolj postaja osrednji vir informacij, pa na

¹² Cooper-Chenova v tem delu povzema ugotovitve Roye Akhavan-Majid, iz dela The Press as an Elite Power Group in Japan, izdanega leta 1990 v reviji Journalism Quarterly, 67:4, 1006-1014.

¹³ Japonci se na delovno mesto ali v šolo povprečno vozijo po eno uro v vsako smer, kar pomeni, da imajo obilico časa, ki ga preživijo na vlakih, podzemnih železnicah ali avtobusih. Če ne spiyo oziroma dremajo, poslušajo glasbo in/ali prebirajo časopise, knjige, stripe.

¹⁴ Povzeto po <http://www.stat.go.jp/english/data/figures/index.htm#b>

Japonskem bralna kultura ne vpada, kar ne velja le za knjige in revije, temveč tudi za dnevno časopisje.

Kljub dobri izobraženosti in interesu za dogajanje okoli sebe, pa se tudi na Japonskem pojavlja trend komercializacije medijskih vsebin, kar kažejo raziskave gledanosti televizijskih postaj in vsebin ter hitro naraščanje tako naklade kot števila tabloidnih časnikov in revij z bolj lahkotnimi temami (Sugimoto 1999: 220-225). Televizija je kot medij na Japonskem prisotna od leta 1953, kljub temu pa ne ogroža kulture branja. Vse do 70-ih let 20. stoletja so bili dnevnik tako močan medij, da jih niti revije, niti novi mediji, kot sta radio in televizija, niso ogrožali (Chen-Cooper 1997: 65). Položaj kredibilnega, zanesljivega vira informacij, časopisi še naprej trdno držijo v svojih rokah (Freeman 2000: 17), čeprav jim postopoma vse večjo konkurenco na področju prevzemanja tržnega deleža oglaševalcev predstavljajo komercialne televizijske postaje.

Slika 4.2.1: Japonci prebirajo posebno izdajo časopisa ob usmrtitvi Japonca v Iraku.

Vir: Issei Kato (Reuters)

5. ZNAČILNOSTI MEDIJEV NA JAPONSKEM

Mediji na Japonskem in tudi v drugih azijskih državah imajo svojevrstne posebnosti, saj so na njihov razvoj vplivale posebnosti posameznega kulturnega in družbenega okolja, ki pa je vključevalo tudi vplive z Zahoda. V azijskem modelu je prisotna težnja medijev k vzpostavljanju harmonije v družbi, na kar opozarjajo številni znanstveniki (Massey 2002: 987).

Japonska je zaradi svoje otoške lege tuje vplive sprejemala zavestno in jih prilagajala lastnemu sistemu.

5.1 PREOBRAZBA

Po drugi svetovni vojni so japonski mediji doživeli veliko preobrazbo. Z ustavo iz leta 1947 se uradno na Japonsko povrne svoboda medijev, kar pa v danem trenutku ni zaživel v praksi, saj so ameriške združene sile¹⁵ medije uporabile v svoje politične namene. Leta 1950 so bili sprejeti novi medijski zakoni¹⁶, ki so regulirali predvsem delovanje radia.

Programe je po koncu vojne oddajal izključno NHK (*Nippon Hōsō Kyōkai* – □□□□□□)¹⁷, ki je, kljub privatni strukturi organizacije, služil kot javni servis, v interesu javnosti. Med vojno je NHK nadzorovalo in cenzuriralo ministrstvo za komunikacije, po vojni pa je to vlogo prevzelo, sicer neuradno, vrhovno poveljstvo ameriške vojske.

¹⁵ Po končani drugi svetovni vojni so ameriške sile (Allied Powers), pod vodstvom generala Douglasa MacArthurja, prevzele oblast na Japonskem. Uradno je ameriška okupacija trajala od 14. avgusta 1945, ko je Japonska sprejela Potsdamsko deklaracijo, do 28. aprila 1952, ko je Japonska implementirala mirovni sporazum iz San Francisca.

¹⁶ Sprejeli so zakone, ki so urejali predvsem delovanje radijev: Zakon o radiodifuziji, Radijski zakon, Zakon za vzpostavitev radijske regulacijske komisije.

¹⁷ NHK je javni servis narejen po modelu britanskega BBC.

Pritiski in cenzura ali - kot so predstavniki ameriške vojske na Japonskem temu rekli – kontrola, so bili prisotni tudi v tiskanih medijih. Nekateri strokovnjaki menijo, da je bilo povojno obdobje najbolj črno v japonskem novinarstvu, saj je bilo ob službo, zaradi suma, da imajo komunistična prepričanja, zelo veliko novinarjev. Prav novinarstvo je po vojni doživelo največji usip delovne sile zaradi pritiskov (Cooper-Chen 1997: 56).

5.2 JAVNI IN KOMERCIALNI SISTEM

Radiodifuzne storitve na Japonskem imajo dva načina upravljanja. Kot prvi je model NHK, to je posebna družba, katere delovanje ureja zakon o radiodifuziji. Financira se z naročninami gledalcev.

Drugi model pa je privatna radiodifuzija, torej privatne televizijske in radijske postaje, ki so urejene po modelu delniških družb, financirajo pa se predvsem z oglaševanjem ali drugimi komercialnimi viri (Shimano 2002: 118).

5.3 POVEZANOST MED RAZLIČNIMI MEDIJI

Na Japonskem je zelo veliko komercialnih televizijskih in radijskih postaj ter časopisov. Mediji medsebojno tekmujejo za pozornost občinstva z novimi oddajami, posebnimi prispevki ali časopisnimi prilogami, razvojem vsebin in drugimi pristopi, ki zvišujejo gledanost, poslušanost oziroma branost, kar je ključno za izboritev svojega deleža med oglaševalci.

Japonski časopisi imajo trenutno najvišje naklade na svetu. Na tisoč ljudi se v povprečju proda 581 izdaj časopisov. Veliko časa, povprečno tri ure in pol, pa vsak Japonec dnevno prebije pred televizijskim sprejemnikom (Cooper-Chen 1997: 15, 16).

Pomembna je tudi povezanost različnih medijev. Vseh pet vodilnih komercialnih televizijskih postaj (NTV, TBS, TV Asahi, Fuji TV in TV Tōkyō)

imajo sedeže v Tokiu in skoraj vse lokalne oziroma regionalne televizijske hiše imajo poslovne stike z vsaj eno od teh postaj. Vodilne TV postaje so tudi lastniško in vsebinsko povezane z enim od vodilnih časnikov¹⁸ (*Asahi Shimbun* (□□□□), *Yomiuri Shimbun* (□□□□), *Mainichi Shimbun* (□□□□), *Nihon Keizai Shimbun* (□□□□□□), *Sankei Shimbun* (□□□□)) (Cooper-Chen 1997: 21).

5.4 POLITIČNI VPLIV

Med značilnostmi japonskega medijskega prostora je močan politični vpliv na vsebine v medijih. Tik pred in med drugo svetovno vojno so bili mediji pod strogo kontrolo in cenzuro politike, ki je zaposlenim v medijih dajala stroga navodila, o čem smejo ali ne smejo poročati in kako se o določenih temah poroča. To je veljalo tako za časopise kot za radio javnega servisa NHK (Cooper-Chen 1997: 107). Politični vpliv se je nadaljeval tudi po končani vojni, le da so japonske oblasti nadomestile ameriške koalicijske sile, ki so nadzirale demokratizacijo Japonske v povojnih letih (Cooper-Chen 1997: 56, 57).

Japonska vlada je sicer, kot avtoriteta za podeljevanje licenc za predvajanje programa, določen čas nadzorovala medijski prostor in ga varovala pred tujim kapitalom, kar pa se je v 90-ih letih 20. stoletja spremenilo s spremembami v upravljanju medijskih hiš. Vlada je tako usodo medijskih podjetij prepustila regulaciji trga.

Kljub temu pa je ostal močan pritisk na vsebino medijev, saj politiki in predvsem gospodarske družbe na vsebino medijev vplivajo prek novinarskih klubov, v katerih veljajo stroga interna pravila. Ob morebitnem kršenju le-teh, se novinarji, člani posameznega kluba, sami sankcionirajo (Freeman 2000: 103). Novinarji, ki so člani posameznega kluba, navežejo tesen stik s svojimi

¹⁸ Po zakonu je lastništvo časopisne hiše v televizijski ali radijsko omejeno na 10 odstotkov, medtem ko v praksi mediji presega ta odstotek prek svojih hčerinskih podjetij in drugih povezav. Časopis Yomiuri ima tako v lasti 10 odstotkov televizije NTV, družinski člani lastnikov prav tako posedujejo določene odstotke v NTV, prek drugih podjetij pa se odstotek poveča na več kot 50. Podobna je tudi naveza med časopisom Mainichi in televizijsko hišo TBS, med časnikom Sankei in televizijo Fuji TV, med dnevnikom Asahi in TV postajo ABC ter med časopisom Nihon Keizai in TV Tōkyō (Cooper-Chen 1997: 21, 22).

viri in pri svojem delu pazijo, da svojega vira ne bi užalili, kar pomeni, da določenih informacij, ki jih imajo zaradi tihega dogovora, ne objavijo (Maesaka 1996: 139).

Kot opozarja Cooper-Chenova, je politika relativno občutljiva novinarska tema, saj lahko zgodba, ki po mnenju določene politične strani¹⁹ prestopi meje primerne poročanja, kar hitro povzroči težave, tako za novinarje same kot za njihove medijske hiše. V 80-ih letih 20. stoletja se je na Japonskem pojavilo veliko število desničarskih skupin, ki so novinarjem, če so ocenile, da neprimerno pišejo o določeni temi, verbalno in fizični grozile, jih celo napadale. Svoje mnenje pa so izkazovali tudi v javnosti, ko so pred medijskimi hišami ali oglaševalci po megafonih kritizirali delo časopisa (Cooper-Chen 1997: 19, 20).

Direktni politični ali oglaševalski pritiski na medije zmanjšujejo dejansko svobodo tiska na Japonskem in vzpodbujajo avtocenzuro novinarjev.

5.5 MEDIJSKA POKRITOST

Japonska je danes skoraj 100-odstotno pokrita z radijskim in televizijskim signalom, kar pomeni, da so se nekdanje razlike med ruralnim in urbanim okoljem zmanjšale, saj so sedaj vsi enako informirani, sledijo istim modnim trendom, so podvrženi vplivu istih oglasnih vsebin in podobno.

Tudi dostopnost tiska je dobro razvita. V bolj oddaljenih vaseh ali naseljih, ki so zaradi same lokacije slabše dostopna, dnevnih časopisov ne dobijo v obeh (jutranji in večerni) izdajah, temveč naročniki prejmejo le jutranjo izdajo, ki pa vsebuje posebne priloge in tako izdajatelji poskrbijo za popolno informiranost svojih naročnikov (Cooper-Chen 1997: 60, 61).

¹⁹ Na poročanje, predvsem o dogodkih pred, med in takoj po drugi svetovni vojni ter o vprašanih glede zločinov, ki so jih japonske vojaške sile storile med drugo svetovno vojno, so še posebej občutljive desničarske stranke in skupine, ki celo grozijo novinarjem. Leta 1987 je neka desničarska ekstremistična skupina novinarja časopisa Asahi celo ubila, enega pa ranila (Cooper-Chen 1997: 19).

5.6 ZNAČILNOSTI MEDIJEKIH VSEBIN

Ob relativno velikem številu radijskih in televizijskih programov ter poplavi časopisov in revij se postavlja vprašanje o raznolikosti samih vsebin, ki jih mediji ponujajo. Kljub temu, da glavni časniki pokrivajo bolj ali manj iste dogodke na zelo podoben način, pa so svoje mesto oziroma občinstvo našli tudi bolj specializirani časniki, enako velja za televizijske in radijske programe.

Javni servis NHK je usmerjen predvsem na ustvarjanje informativnega programa - novic, dokumentarnih in izobraževalnih programov, medtem ko komercialne postaje, ki se borijo za oglaševalski kolač s podatki o gledanosti, občinstvu ponujajo predvsem paleto različnih zabavnih šovov, TV varieteje, nadaljevanke, animirane serije in različne razvedrilne oddaje. Japonci so po gledanju televizije sicer v samem svetovnem vrhu, saj na dan povprečno pred malim zaslonom prebijejo tri ure in 32 minut (Cooper-Chen 1997: 15, 16).

Pri tiskanih medijih je zanimivo, da »velikih 5«, torej dnevnik Asahi, Mainichi, Yomiuri, Nihon Keizai in Sankei, sami po sebi nimajo velikih vsebinskih odstopanj. Razlikuje se sicer uredniška politika. Tako je Nihon Keizai bolj gospodarsko usmerjen, kot v Sloveniji na primer Finance, vendar pa se samo poročanje o političnih in drugih temah ne razlikuje v veliki meri. Temu botruje strah, da bi časnik z neko politično obarvanostjo pri bralcih izgubil kredibilnost oziroma se izpostavil kot neobjektiven medij (Gamble in Watanabe 2004: 42).

6. RAZVOJ MEDIJEV NA JAPONSKEM

6.1 RAZVOJ TISKA

Prvi moderni časniki so se na Japonskem pojavili v drugi polovici 19. stoletja, ob koncu obdobja Tokugawa. Leta 1861 je v Nagasakiju začel izhajati *Nagasaki Shipping List and Advertiser*, ki ga je dvakrat na teden izdajal Anglež A.W. Hansard. Dostop do tega časnika je bil omejen, saj je bil dostopen predvsem tujcem in predstavnikom šogunata (Uchiwara in Arai 1983: 4). Leta 1862 je šogunat Tokugawa začel izdajati svoj časnik *Kampan Batabiya shimbun* (□□□□□□□□), kjer so objavljali prevode nizozemskega časnika *Javasche Courant*, ki je izhajal v Indoneziji. Oba časnika sta vsebovala tuje novice.

Leta 1868 so se pojavili časniki, v katerih so objavljali vesti o dogajanjih na domačih, japonskih, tleh. Osredotočili so se na dogajanja v večjih mestih, kot so Edo, Osaka, Kjoto in Nagasaki. *Chūgai shimbun* (□□□□), ki je postal vzor za nadaljnje časnike, se je osredotočil na domače novice, nekaj prostora pa so namenili tudi vestem iz tujih časnikov (Kodansha Inc. 1994: 193, 194).

Slika 6.1.1: časopis Chūgai Shimbun

Vir: <http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/search.php?cndbn=%92%86%8A0%90V%95%B7>

Prvi japonski dnevnik - *Yokohama Mainichi Shimbun* (□□□□□□) – je začel izhajati 1871, leto pozneje so mu sledili *Tokyo Nichinichi Shimbun* (□□□□□□) (predhodnik dnevnika *Mainichi Shimbun* (□□□□)) in *Yūbin Hōchi Shimbun* (□□□□□□), predhodnik časopisa *Hōchi Shimbun* (□□□□), popularnega tabloida, ki se posveča športu in rekreaciji (Uchiwara in Arai 1983: 4).

Prvi japonski časniki so imeli predvsem vlogo nekakšnih političnih forumov, saj so si bili enotni v zahtevi, da je treba državno strukturo preoblikovati in uvesti parlament. Objavljali so tako politična mnenja kot komentarje, kjer so pogosto predstavljali stališče gibanja za svobodo in človekove pravice (*Jiyū Minken Undō* (□□□□□□)). Po ustanovitvi parlamenta je veliko časnikov postalo del novih političnih strank. Zaradi resnih tem so jih poimenovali *ōshimbun* (□□□) (kar v dobesednem prevodu pomeni »veliki časopis«), medtem ko se je časopisov z bolj lahko v vsebino prijelo imel *koshimbun* (□□□) (v prevodu »mali časopis«). Ti časniki so imeli poudarek na lokalnih novicah, literarnih delih in življenjskih zgodbah, ki so se dotikale vsakdana večine ljudi (Uchiwara in Arai 1983: 9). S pojavom teh časopisov so imeli bralci na voljo več raznovrstnih novic, hkrati pa je začelo upadati število resnejših političnih člankov (□□□□□□□□ 1969: 561).

Leta 1874 je začel izhajati *Yomiuri Shimbun* (□□□□), eden tipičnih predstavnikov tako imenovanih *koshimbun* časnikov. Zaradi močnega političnega pritiska so se *ōshimbun* časniki v 70-ih in 80-ih letih 19. stoletja začeli ugašati. Namesto njih so se začeli pojavljati časopisi, ki so se izogibali političnim temam, in neodvisni časniki, ki so nepristransko poročali o politiki, kot je že pred časom to počel *Nichinichi Shimbun*. Predstavnik slednje skupine sta bila tudi *Asahi Shimbun* (□□□□) (1879, Osaka) in *Jiji Shimpō* (□□□□) (1882, Tokyo) (Freeman 2000: 35).

V začetku 90-ih let 19. stoletja so se pojavile tiskovne agencije. Zaradi razširjanja uporabe tiskalnih naprav v 1890-ih so časniki postali zanimivi tudi za oglaševalce, ki so izdajanje novičarskih listov spremenili v velik posel (Cooper-Chen 1997: 71, 73).

Močan potres, ki je leta 1923 prizadel Tokio, kjer je veliko število časnikov imelo svoj sedež, je v veliki meri spremenil medijski trg. Asahi Shimbun in Mainichi Shimbun, ki sta imela sedež v Osaki, sta tako rekoč čez noč postala vodilna časnika in zavzela položaj, ki ga imata še danes.

Časniki, ki so ob začetku za svojo glavno vlogo imeli oblikovanje javnega mnenja in informiranje ljudi o aktualnih dogodkih, so se v tem času zaradi želje po ustvarjanju čim večjega dobička usmerili na teme, ki so bile bolj dobičkonosne in so apelirale na širše množice bralcev. V tem času se je stopnjeval tudi politični pritisk na medije (Cooper-Chen 1997: 56).

Ob izbruhu sino-japonske vojne leta 1937 je vlada prevzela popoln nadzor nad mediji, ki ga je zadržala vse do konca druge svetovne vojne leta 1945. Število medijev se je drastično zmanjšalo, saj so se mnogi, prav zaradi političnega pritiska, morali združevati. Leta 1939 je na Japonskem obstajalo 848 različnih časnikov, ob koncu druge svetovne vojne pa le še 54 (Japan: Profile of a Nation 1994: 194).

S povojno ustavo, ki jo je Japonska sprejela leta 1947, se je svoboda tiska uradno vrnila v japonsko družbo. Kljub temu pa to ni bila popolna svoboda, ki je bila zagotovljena z ustavo, saj so nad mediji bedele ameriške združene sile (Supreme Comander od the Allied Powers – SCAP), ki so prek medijev želele vplivati na družbo, njene vrednote in načela, mediji so odpustili novinarje, za ketere so sumili, da podpirajo komunistične ideje, in vse, ki so še naprej poveličevali dejanja Japonske med vojno. Nekateri raziskovalci opozarjajo, da je bil povojni čas najbolj temačno obdobje medijev na Japonskem, saj je bilo

več kot 700 oseb iz 47 medijev osumljenih sodelovanja s komunisti, kar je bil največji udarec za neko industrijo v tem času (Cooper-Chen 1997: 56).

Japonski mediji so brez političnega nadzora zopet 'zadihali' leta 1951. Kapitalistična vrednota svobodne konkurence je oživila medijski trg. Tako so se pojavile jutranje in večerne izdaje dnevnikov, ki so imele tudi priloge z bolj lokalno obarvanimi novicami, kar je dodatno povečalo naklade časnikov (Freeman 2000: 153). Pojavili so se tudi tedniki in mesečniki, stripi in druge oblike tiskanih medijev.

Večina dnevnikov in drugih časnikov se je osredotočila na novice in oglaševanje, ki je bilo, in še vedno je, ključnega pomena za časopise. V poznih 60-ih in v 70-ih letih prejšnjega stoletja je na Japonskem naklada časnikov rasla, medtem ko so se v Evropi in ZDA, zaradi pojava televizije in vse bolj popularnega radija, časniki soočali s padcem prodaje. Funkcija časnikov se je zaradi pojava elektronskih medijev spremenila, saj je informacijo hitro – torej ne le isti dan temveč kratek čas po samem dogodku – objavil radio oziroma televizija. V časopisu pa so se pojavljale en dan stare informacije. Slednji medij se je zato moral vsebinsko preoblikovati oziroma se osredotočiti predvsem na bolj poglobljeno in analitično poročanje, za kar so novinarji časnikov imeli na voljo več časa. Sama funkcija informiranja javnosti o posameznih dogodkih pa je prešla predvsem na radio in televizijo.

Na Japonskem obstaja približno 125 dnevnih časopisov. Osnovna delitev časnikov je na »velikih pet«: Asahi, Yomiuri, Mainichi, Nihon Keizai in Sankei Shimbun, katerih naklada znaša 52 odstotkov naklade vseh časnikov na Japonskem. Glede na to, da kar 92,5 odstotka časnikov prodajo v naročniških razmerjih, torej so dostavljeni na dom, imajo časopisi zagotovljen obstoj in dokaj trdno bazo bralcev (Cooper-Chen 1997: 21).

Poleg petih glavnih dnevnikov obstajajo tako imenovani »blokovski« časopisi, ki pokrivajo večjo regijo, najbolj znani med njimi so *Chūnichi Shimbun* (□□□□), *Tōkyō Shimbun* (□□□□) in *Nishi Nippon Shimbun*

(□□□□□). Ob blokovskih pa obstajajo tudi časniki posameznih prefektur in lokalni časniki, ki se ukvarjajo z dogodki v svojih mestih in okolici ali ožji regiji (Cooper-Chen 1997: 52, 53).

K večjemu številu tiskanih medijev pomagajo tudi številni tedniki, mesečniki, revije za ženske, ki so zelo specializirane (za posamezne starostne skupine, za samske, poročene, matere, ženske v srednjih letih ipd.), revije o različnih športih, za moške ipd (Cooper-Chen 1997:55). Vse te tiskovine se sicer borijo za svoje mesto na trgu, vendar ga tudi, ko se enkrat uveljavijo, najdejo. Vsekakor pa skrbijo, da uporabniki najdejo v paleti ponudb ravno tisto, kar potrebujejo.

Slika 6.1.2: Na Japonskem je branje časopisov še vedno zelo priljubljeno. Ljudje tisk prebirajo v prostem času, med vožnjo v službo, šolo in na poti domov.

Vir: Tina Smole

6.2 RAZVOJ RADIA

22. marca leta 1925 je na Japonskem začela z oddajanjem prva radijska postaja. To je bila privatna tokijska postaja Tokyo oziroma *Tōkyō Hōsō Kyoku* (□□□□□), ki je imela zelo močno vladno podporo (Cooper-Chen 1997: 107).

Prvi dve komercialni radijski postaji na Japonskem sta začeli delovati leta 1950 v Osaki in Nagoyi. Sredi 50-ih let prejšnjega stoletja pa so se komercialne postaje razširile po vsej državi. Radio je kmalu postal najbolj priljubljen medij, tako za vir informacij kot v vlogi zabave za celo družino, saj so predvajali radijske drame, komedije, izobraževalne programe in prenose športnih dogodkov (Cooper-Chen 1997: 108).

Radio je poslušalcem omogočil enak dostop do kulture, saj so imeli dostop do oddaj vsi, ne glede na spol, starost, socialni ali geografski položaj, omogočil je izboljšanje družinskega življenja, saj so se ljudje zabavali doma in ne zunaj, promocijo javne izobrazbe in večjo, predvsem hitrejšo informiranost ljudi. Zanimanje za radio so pokazale tudi časopisne hiše. Yomiuri je bil prvi časopis, ki je začel tiskati tudi radijski program in si tako povišal naklado. Temu vzoru so kmalu sledili tudi drugi časniki. Ker je bilo radijsko oddajanje sprva omejeno le na tri mesta, je ministrstvo za komunikacije leta 1926 sprejelo odlok za razširitev radijskega sprejema na celotno državo. Radijske hiše so se zato istega leta povezale v eno – Japonsko družbo za radiodifuzijo oz. *Nihon Hōsō Kyōkai – NHK* (□□□□□□) (Shimano 2000: 25). NHK je kot javni servis deloval po modelu britanskega servisa BBC – British Broadcasting Corporation.

Ko se je v poznih 50-ih letih pojavila in v 60-ih začela popularizirati televizija, je število poslušalcev radia upadlo. Da bi zadržale poslušalce, so radijske postaje uvedle nove oddaje – informativne, programe, v katerih so v živo sodelovali tudi poslušalci s svojimi klici in podobno. Radio je izkoristil možnost živih vklopov ter postal medij, ki je prvi obveščal o novih dogodkih (Kodansha International 1994: 199).

V 60-ih letih so radijski programi posvečali več pozornosti različnim skupinam poslušalcev in zanj pripravljali posebne oddaje. Pojavljati so se začele tudi posebne nočne oddaje namenjene mladim, ki so se zadržale vse do danes.

FM radijske postaje so se na Japonskem pojavile leta 1969. Njihov program je bil namenjen predvsem mladim, saj je vseboval veliko glasbenih oddaj ter tako izkoristil boljšo kvaliteto zvoka, ki mu je omogočala nova tehnologija. V 90-ih letih so tudi te postaje spremenile svoj pristop do občinstva in začele ustvarjati program, ki je poslušalce razdelil na bolj specifične skupine.

Leta 1992 se je na Hokkaidu (□□□) pojavil prvi družben (community) radio FM Iruka (□□□), katerega glavni vir dohodka so bile reklame. Program je bil v večini (70 odstotkov) sestavljen iz glasbe, v govornem delu programa pa so bile tudi oddaje v angleškem jeziku. Januarja 1994 je na različnih delih Japonske obstajalo že šest takšnih radijskih postaj, ki so se ukvarjale predvsem s temami pomembnimi za lokalno prebivalstvo ter tako postavile protiutež nacionalnim in regionalnim postajam (Cooper-Chen 1997: 108).

Od leta 1995 dalje so tri postaje začele oddajati tudi program namenjen tujcem v državi, saj so oddajale v angleščini. Število lokalnih radijskih postaj, ki so se posvečale predvsem lokalnim novicam, se je sredi 90-ih leti drastično povečalo. Marca 1998 jih je bilo kar 93.

S pojavom interneta so številne radijske postaje začele oddajati tudi po tem novem mediju in program ponujajo vsem zainteresiranim, ne glede na to, kje na svetu se nahajajo.

6.3 RAZVOJ TELEVIZIJE

Na Japonskem je razvoj televizije potekal istočasno kot v Veliki Britaniji. 1926, ko je John Baird sestavil prototip televizije, je Takayanagi Kenjirō (□□□□□) uspel prenesti znak i (□) iz oddajnika na sprejemnik (Matsuo 2003: 45).

1. februarja 1953 je NHK začel uradno oddajati televizijski program, čeprav je na območju Tokia obstajalo le 866 televizijskih sprejemnikov, saj je cena enega znašala povprečno celoletno plačo japonskega delavca. Po šestih mesecih, 28. avgusta, pa se je javni televiziji pridružila prva komercialna televizijska postaja NTV – *Nihon Terebi Hōsōmō* (□□□□□□□□). (Cooper-Chen 1997: 109).

Televiziji sta sprva predvajali program zelo podoben radijskemu, le da sta več časa namenili športnim dogodkom. Ker je bila cena sprejemnikov zelo visoka, so bili ti postavljeni na javnih prostorih, kot so gostinski lokali, parki, železniške postaje, ulice in podobno, pojasnjuje Cooper-Chenova (str. 109). Odziv je bil zelo velik predvsem ob športnih dogodkih, tako da so ljudje spoznali pomen in potencial novega medija.

Ministrstvo za pošto in telekomunikacije je leta 1957 izdalo začasna dovoljenja 43 televizijskim hišam, saj je bil interes za oddajanje zelo velik. Dve leti pozneje je na Japonskem oddajalo že 34 centrov javnega servisa NHK in 27 komercialnih postaj.

Eden prvih mejnikov v zgodovini televizije na Japonskem je bila poroka sedanjega cesarja Akihita aprila leta 1959. Izdelovalci televizijskih sprejemnikov so dobro izkoristili čas od leta 1958, ko se je cesar zaročil, do poroke. Cene televizijskih sprejemnikov so znižali, plače so se takrat višale, trgovci pa so ljudi motivirali k nakupu s kampanjo »Skupaj spremljajmo poroko v živo!«. V tem času so prodali več kot dva milijona sprejemnikov. Poroko je v živo pred televizorji spremljalo približno 15 milijonov ljudi (Cooper-Chen 1997: 110).

Drugi pomemben dogodek za razvoj televizije na Japonskem so bile olimpijske igre v Tokiu 1964. Razglasitev gostitelja je bila le mesec dni po cesarski poroki. Ta dogodek je dodatno povečal prodajo TV sprejemnikov, zagon gradbene industrije pa je pospešil gospodarski razvoj Japonske (Cooper-Chen 1997: 110). Cene črno-belih televizorjev so leta 1963 padle na vrednost povprečne mesečne plače, medtem ko je bil barvni TV sprejemnik nekoliko dražji, kljub vsemu pa je prodaja slednjih drastično narasla pred olimpijskimi igrami v Tokiu.

Ob razvoju in vse večji popularnosti novega medija so se zanj začeli zanimati tudi oglaševalci. Že leta 1959 je tako oglaševalski delež na televiziji presegel tega na radijskih postajah, saj je povprečen Japonec pred televizijo prebil dve uri in 52 minut, radio pa je poslušal le 27 minut na dan (Furuta 2000: 136).

Pomen televizije pa so že sredi 50-ih let videle tudi radijske postaje, ki so ustanovile lastne televizijske postaje. Eden takšnih primerov je bil Radio Tōkyō, ki je aprila 1955 začel oddajati program televizije TBS – Tōkyō Broadcasting Service. Marca 1959 pa je začela oddajati Fuji TV oz. *Fuji Terebi* (□□□□□), ki sta jo ustanovili dve radijski postaji (Nippon Hōsō Radio (□□□□□□□) in Bunka Hōsō Radio (□□□□□□□)) ter nekaj filmskih družb (Cooper-Chen 1997: 110).

Ob vse večjemu številu barvnih televizijskih sprejemnikov so se morale tudi televizijske postaje posodobiti. Leta 1968 so tako vse televizijske hiše že modernizirale svojo opremo in oddajale program v barvah (Cooper-Chen 1997: 110, 111).

Oglaševalci so povečevali svoj delež reklam, da je presegel delež v časopisih. Zaradi tega so se tudi televizijske postaje vse bolj borile za občinstvo in posledično spreminjale svoj program. NHK je tako leta 1974 začela z informativno oddajo Poročila ob devetih oziroma *Nyūsu sentā kuji* (ニュース・センター 9 時). Oddajo je vodil voditelj v studiu, novinarji pa so se javljali s kraja dogodka (Shimano 2002: 77).

V 80-ih letih je način gledanja televizije v veliki meri spremenila uporaba daljinskega upravljalca. Za ustvarjalce programov je to pomenilo trši boj za gledalce, ki so sedaj vse pogosteje menjavali kanale. 1984 pa je NHK začela oddajati satelitski program. Proti koncu 80-ih so se po državi razširili kabelski operaterji, ki so poleg tuje ponudbe začeli ustvarjati tudi lastne programe. Te je do konca 1999. leta spremljala že petina japonskih gospodinjstev.

Slika 6.3.1: Televizija gledalcem pomeni stik z zunanjim svetom v domačem okolju. Vse potrebne informacije pridejo na dom. S poplavo programov pa je uporabniku na voljo tudi veliko oddaj, ki zadovoljijo vse potrebe po informiranosti, zabavi, izobraževanju, kulturnih dogodkih in podobno.

Vir: Reuters

Z razširitvijo dostopnosti digitalnega programa prek komunikacijskih satelitov je število televizijskih kanalov postalo vse večje. Ker se televizijska tehnologija razvija, tako v smeri razvoja visoko ločljive televizije kot v smeri interneta, je uporabnikom iz dneva v dan dostopno več kanalov, več programa (Furuta 2000: 253).

Internet se je na Japonskem razširil konec prejšnjega stoletja, tako da je že leta 2000 nekaj več kot 40 različnih TV programov oddajalo prek interneta (Furuta 2000: 255).

Dandanes je televizija najbolj priljubljeno razvedrilo. Ponuja paleto zabavnih vsebin, televizijskih nanizank, pogovornih oddaj, zelo priljubljene so tudi »domače drame«, nekaj podobnega ameriškemu pojavu »limonad« oz. »soap oper« (Cooper-Chen 1997: 117). Zelo priljubljeni so tudi kvizi, tedenske igre na srečo in druge zabavne oddaje, ki gledalca sprostijo, nasmejejo in zabavajo na različne načine. TV programi ponujajo tudi paleto informativnih oddaj, ki gledalcu podajo vse informacije, ki jih potrebuje. Čeprav je na Japonskem branje časopisov zelo popularno, pa je tudi gledanost informativnih oddaj visoka, saj so tu dnevne informacije podane kratko in

jedrnato, medtem ko je branje časnikov še vedno neke vrste ritual, ki bralcem ponuja več in podrobnejše informacije, analize, komentarje in podobno.

Z vse večjim številom televizijskih programov in povprečno vsaj dvema televizijskima sprejemnikoma v vsakem gospodinjstvu, lahko vsak Japonec v miru svojega doma gleda v zunanji svet in v njem najde marsikaj zanimivega (po Kitamura 1987: 144-145 v Cooper-Chen 1997: 106). Tako televizija predstavlja medij, ki povezuje notranji, varni in znani svet, z zunanjim in posamezniku omogoča varnost pri opazovanju dogajanja, ne da bi v njem moral aktivno sodelovati.

7. SVOBODA TISKA

Svoboda tiska dovoljuje objavo brez predhodnih zadržkov ob posebnem razumevanju, da lahko prizadeta stranka po objavi proti novinarju ali novinarski organizaciji ukrepa, ali le enostavno kritizira ali sproži sodni postopek.

John Herbert v delu Practising Global Journalism (2001: 8) o svobodi tiska²⁰

Definicije in razlage, kaj je svoboda tiska, so se in se še vedno spreminjajo od dane družbe, družbene filozofije in določenega zgodovinskega trenutka.

Herbert opozarja, da je pojem svobode in etičnosti tesno povezan z okoljem,

²⁰ Herbert pojem svobode tiska pojasni s primerom, ki je realen v medijskem okolju, kjer obstaja svoboda tiska. – "Press freedom allows publication without prior restraint on the specific understanding that after publication or broadcast, action can be taken by aggrieved parties against the reporter or news organization either by simple criticism or court action."

v katerem se nahajamo. Kjer koli novinar dela, se pri odločanju o tem, kaj je svobodno in kaj etično, sooča tako s svojimi osebnimi pojmovanji kot s pojmovanji družbe. Problem pa je še večji, če izhaja iz ene, dela pa v drugi družbi, opozarja Herbert (2001: 57), misleč na tuje dopisnike.

John Keane se v svojem delu *Mediji in demokracije* pri pojmovanju svobode tiska ozre na besede Ferdinanda Tonniesia v delu *Kritik der öffentlichen Meinung*, »da je zahteva po svobodi značilno organizacijsko načelo modernega evropskega in severnoameriškega sveta ter da se teorija in praksa javnega artikuliranja mnenj prek komunikacijskih medijev nista endogeno razvili v nobeni drugi civilizaciji« (1992: 20, 21).

Keane navede štiri različne vrste argumentov o tem, kaj je svoboda tiska, kot sam pravi, v Veliki Britaniji – rojstni deželi modernega načela o svobodi tiska. Tu navaja tudi Johna Milтона in njegovo stališče²¹, da so omejitve tiska neučinkovite in neproduktivne ter da je cenzura tiska nedopustna tudi zato, ker ovira posameznika pri preskušanju v svobodnem mišljenju (1992: 25).

Milton, zagovornik teološkega pristopa, je državno cenzuro razumel kot vmešavanje in omejevanje države v posameznikovo sposobnost mišljenja, ki je dana od boga (Keane 1992: 25). Podobno je razmišljal tudi Matthew Tindal, ki je razvil teorijo o naravnih pravicah do svobode tiska, saj je menil, da »smo ljudje razumna bitja, ki jim je bog dal sposobnost, da odločajo o resničnosti stališč.« Zanj je bilo omejevanje tiska nekrščansko in v nasprotju z osnovnimi pravicami. Načelo teh pravic je Tindal z religiozne sfere razširil tudi na politično (Keane 1992: 27).

Keane v svojem delu med različnimi argumenti za svobodo tiska navaja tudi utilitaristično teorijo, ki državno cenzuro javnega mnenja ocenjuje kot dovoljenje za despotizem in nekaj, kar nasprotuje načelu večanja sreče vladanih. Jeremy Bentham je verjel, da so najboljše vlade in zakoni tisti, ki si

²¹ Keane povzema stališče Milтона iz dela *Areopagitica* iz leta 1644.

prizadevajo in ustvarjajo največjo možno srečo največjega števila ljudi. Po utilitarističnem pogledu je svoboda tiska nadzor nad oblastjo peščice vladajočih. »Svobodni tisk usmerja pozornost javnosti na birokracijo in s tem preprečuje izbruh nepotizma med zakonodajalci in državno administracijo,« utilitariste povzema Keane (1992: 29).

Zato naj bi bila osnovna naloga medijev, predvsem tistih, ki se ukvarjajo z novicami javnega interesa, da opozarjajo na morebitne nepravilnosti v vladajočih krogih, tako političnih kot gospodarskih ali drugih. Pomen vloge 'psa čuvaja' je torej zelo velik, saj le z opravljanjem te funkcije mediji prispevajo k nadzoru in pritisku na vladajoče kroge od spodaj. Zato je svoboda tiska in izražanja²² velikega pomena.

Svoboda tiska je, bolj kot kriterij, pogoj za uspešno in dobro delovanje medijev. Tu gre predvsem za pravico svobodnega izražanja in svobodnega oblikovanja lastnega mnenja. Da bi to dosegli, pa je ključnega pomena dostop do raznovrstnih informacij. Svoboda tiska tako ni svoboda objaviti kar koli, temveč svoboda uporabnikov medijev, da jim ti nudijo raznolike, relevantne, točne informacije, na osnovi katerih si ljudje sami izoblikujejo svoje mnenje. Kot je zapisano v knjigi *Mass Media and Society* (2000: 73, 74):

Svobodni mediji so pripravljeni, ko je to potrebno, užaliti tiste z močjo, izraziti kontroverzne poglede, odstopiti od konvencionalnega in običajnega. Svoboda komuniciranja ima dvojen pogled: ponuja širok spekter glasov in odgovarja na široko področje zahtev.²³

7.1 SVOBODA TISKA NA JAPONSKEM

²² Ko govorim o svobodi tiska in izražanja zagovarjam stališče, da je svoboda izražanja lahko omejena, ko gre za sovražni govor, napeljevanje k nestrpnosti in pozivanje k nasilju. Torej v skladu s 39. členom (svoboda izražanja) in 63. členom (prepoved spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti ter prepoved spodbujanja k nasilju in vojni) slovenske ustave.

²³ "Free media will be prepared, when necessary, to offend the powerful, express controversial views, deviate from convention and from the commonplace. Freedom of communication has a dual aspect: offering a wide range of voices and responding to a wide-ranging demand." – *Mass Media and Society*, uredila James Curran in Michael Gurevitch.

Japonska je ena izmed 67 držav na svetu in ena izmed peščice v Aziji, ki ima sistem svobodnega tiska, trdi Cooper-Chenova (1997: 25), ki svari pred »zahodnjaškim« razumevanjem svobode tiska na Japonskem. Tamkajšnji sistem ima namreč obraten odnos medijev in vladajočih elit, saj slednje kontrolirajo prve in ne obratno. V nekaterih državah novinarji stojijo zunaj in gledajo notri, v upanju, da bodo zbudili ali opozorili javnost, ki ima moč spremeniti ustvarjalce vladne politike. Na Japonskem pa so razmere drugačne, saj so mediji tako zelo povezani z vladajočimi elitami, da aktivno sodelujejo v izvajanju vladne politike ter pomagajo pri oblikovanju le-te (Cooper-Chen 1997: 26).

Preden so se na Japonskem v drugi polovici 17. stoletja pojavili časopisi, so oblasti že uvedle strogo regulacijo glede novičarskih komercialnih letakov imenovanih *kawaraban* (□□) oziroma *yomiuri* (□□)²⁴. Leta 1684 so oblasti prepovedale, da bi pisali o aktualnih temah. Ker se je to zgodilo na koncu obdobja Tokugawa oziroma Edo, je kljub prepovedi obstajalo dokaj veliko tovrstnih publikacij.

V obdobjih Meiji in Taishō, ki sta sledila, so oblasti oblikovale strogo kontrolo medijev. Prva sistematična pravna akta, ki sta urejala tisk, sta bila Uredba o objavljanju časopisov – *Shinbun Inkō Jōrei* (□□□□□□□) in Uredba o objavljanju – *Shuppan Jōrei* (□□□□) iz leta 1869. Zaradi političnih nemirov ob koncu obdobja Tokugawa sredi 1870-ih let, so oblasti leta 1873 uvedle še Določbo o časopisih – *Shinbunshi Jōmoku* (□□□□□). Ta je novinarjem prepovedala, da bi napadali oziroma kritizirali politike, razpravljali o zakonih, v člankih dodajali neprimerne pripombe na zakone, ko so ti objavljeni v časopisih, ustvarjali ovire za delovanje državnih institucij in podobno (Freeman 2000: 29).

²⁴ *Kawarabani* so bili novičarski listi. Samo ime izvira iz graviranih strešnikov, ki so jih uporabljali za tiskanje novice. Pozneje so jih nadomestile lesene plošče. Najstarejši *Kawaraban* je bil natisnjen leta 1615 v Kjotu. Oblasti so ljudi tako obvestile o zmagi šoguna Ieyasuja Tokugawe v boju z Hideyorijem Toyotomijem v Osaki. Prek tega medija so objavljali tudi trače iz četrti bordelov ter tekoče dogodke in politiko. *Kawarabane* so prodajali ulični prodajalci, ki so prebirali bolj zanimive dele vesti in tako privabljali kupce. Zato se je pojavil tudi naziv *yomiuri*, kar pomeni 'beri in prodajaj', kar je danes ime enega največjih japonskih dnevnikov.

Leta 1875 so japonske oblasti uvedle še Uredbo o tisku – *Shinbunshi Jōrei* (□□□□□), ki naj bi časnike odvrnila od kritiziranja oblasti. Ta zakon je imel pravno luknjo, saj so bile kazni, tudi zaporna, predpisane le za urednika, zato so časopisne hiše za določene vsote najemale ljudi, ki so bili formalno uredniki in odsedeli predpisano zaporno kazen, za določen denar. Časnik pa je tako nemoteno nadaljeval s svojim delom (Freeman 2000: 29).

Ob reviziji so nove oblasti leta 1889 zakone na področju medijev še poostriale. Značilnost te zakonodaje je bila, da je notranji minister, ki je imel v pristojnosti tudi objave v medijih, imel pooblastila, da zapleni ali prepove določeno publikacijo. Ta pooblastila mu je omogočil Zakon o tisku (*Shinbunshi Hō* – □□□□) iz leta 1909, ki je veljal vse do konca druge svetovne vojne. Oblasti so uporabljale tudi različne izvenzakonske, neuradne prijeme, s katerimi so nadzirali medije in vzpodbujali samocenzuro novinarjev. V 20-ih letih prejšnjega stoletja je bil na Japonskem oblikovan 'vrstni red prepovedi člankov', kot ga poimenuje Freemanova (2000: 30). Obstajale so tri kategorije ukazov: (1) navodilo (*jitatsu* □□) – to je bilo obvestilo, dejansko ukaz, ki so ga oblasti poslale urednikom, da je poročanje o določeni temi prepovedano; (2) opozorilo (*keikoku*) – grožnja, da lahko sledi zaplenba izdaje; in (3) svetovanje (*kondan* □□)²⁵ – nasvet, ki naj bi ga uredniki upoštevali, a če ga niso, je še vedno obstajala možnost, da ta izdaja ne bo zaplenjena. V primeru kršitve 'navodil' in 'opozoril' je bila zaplenba neizbežna.

Ob izbruhu kitajsko-japonske vojne leta 1937 so japonske oblasti uvedle popoln nadzor nad mediji, ki je trajal do konca druge svetovne vojne. Številne časopisne hiše so se bile prisiljene združiti, tako zaradi nadzora politike kot zaradi finančnih težav²⁶. Za bolj temeljit nadzor so oblasti uvedle cenzorje, ki so preverjali, ali se spoštuje leta 1931 sprejeta odredba o javnem redu. Ta je uvedla določene prepovedi. Strogo prepovedano je bilo pisati članke, ki bi kakor koli skrunili cesarsko družino, zavračali monarhijo, zagovarjali ali

²⁵ V japonščini to pomeni prijateljski, sproščen pogovor.

²⁶ Leta 1939 je na Japonskem izhajalo 848 različnih časopisnih naslovov, leta 1942 jih je bilo le še 54. (Japan: Profile of a Nation 1994: 194).

propagirali komunizem, anarhijo, ali kakšna revolucionarna gibanja. Prepovedano je bilo pozivanje k terorizmu, direktnim akcijam ali množičnemu nasilju. Japonska je takrat imela v lasti tudi kolonije²⁷, zato je bilo kakršno koli zagovarjanje, da bi kolonije morale postati samostojne, strogo prepovedano. To je veljalo tudi za izražanje dvoma glede vodenja države, tako na področju notranje kot zunanje in obrambne politike, ali pa pozivanje k čemur koli, kar bi lahko povzročilo nemir v državi (Kasza 1993: 33).

Cenzorji so več pozornosti posvečali tistim medijem, ki so imeli večji krog bralcev, so bili bolj politično angažirani, imeli večjo naklado in večji vpliv med prebivalstvom. Kot pojasnjuje Kasza (1993: 34, 35), je bila cenzura ostrejša tudi v času, ko je bila možnost za izbruh nemirov večja kot običajno, v času velikega potresa v Tokiu leta 1932 in podobno.

Pisanje medijev je bilo pod budnim očesom oblasti tudi ves čas druge svetovne vojne. Poročanje o vojaških izgubah je bilo prisotno le, ko je bilo neizogibno in tudi takšno poročilo je bilo bled odraz realnega stanja na terenu. Uspehi japonske vojske pa so bili predstavljeni kot veliki podvigi in uspešne vojaške akcije oboroženih sil japonskega cesarstva. Japonsko združenje izdajateljev je skupaj z oblastmi uvedlo niz reform, ki so časopisom omejile dostop do uradnih informacij, s čimer je bil nadzor objav toliko lažji. Med drugim so omejili tudi število novinarskih klubov in samih novinarjev v njih. Te omejitve so olajšale tudi širjenje propagande (Freeman 2000: 55).

Po kapitulaciji Japonske je nadzor nad mediji prevzelo Vrhovno poveljstvo zavezniških sil (SCAP), ki ga je vodil general Douglas MacArthur. Z direktivo o razdvojitvi tiska od politike je MacArthur ukinil vse dotlej veljavne zakone na področju medijev ter sam pod krinko osvobajanja medijev te začel uporabljati v pro-ameriške propagandne namene (Freeman 2000: 55, 56). Novinarski klubi so predstavljali praktičen sistem, s pomočjo katerega se je dalo

²⁷ Japonska je do konca druge svetovne vojne imela kolonije – Tajvan, v Koreji, južno polovico otoka Saharin, ki leži severno od Hokkaida, province Guandong v južnem delu Mandžurije in nekaj otokov v Pacifiku. S podpisom kapitulacije v drugo svetovni vojni je Japonska svoje kolonije izgubila.

Z novim zakonom o oddajanju se je leta 1950 reorganizirala tudi NHK. Zakon pa je omogočil tudi ustanovitev komercialnih postaj, radijskih in pozneje televizijskih, ki so kljub začetnemu pesimizmu kmalu postale sestaven in zelo pomemben del medijskega prostora na Japonskem (Japan: Profile of a Nation 1994, 196).

Kljub pravni osnovi, ki zagotavlja svobodo tiska na Japonskem, kritiki tega sistema – tako domači kot tuji – zagotavljajo, da dejanske svobode ni, saj so odnosi med viri informacij v velikih podjetjih, na ministrstvih in drugih vladnih institucijah, preveč tesni in pristni, da bi lahko novinar brez morebitnih posledic poročal o vsem, kar bi bilo v interesu javnosti. Tudi sami japonski novinarji opozarjajo, da jim dobri odnosi s svojimi viri pomenijo več kot razkrinkanje neke afere, ki bi sicer bila v javnem interesu in za katero vedo. To raje prepustijo nekomu drugemu, ki viru ni tako blizu, in se ne izpostavijo sami.

Za nezaželene članke se poslanci namreč tudi maščujejo. Kot opozarja Feldman (1993: 138), so mu novinarji, ki poročajo o delu japonskega parlamenta, povedali, da v primerih, ko politiki niso zadovoljni s pisanjem o njih, lahko poleg zahtev po popravkih celo prekinejo sodelovanje z določenimi novinarji ali novinarskimi hišami. Če novinar nima dostopa do vira informacij, to zanj pomeni, da ne more opravljati svojega dela. Medij na to funkcijo napoti novega novinarja, prvi pa ima zaradi tega uničen ugled pri vseh ostalih funkcionarjih. Zato so novinarji, kljub z ustavo zagotovljeni svobodi izražanja mnenj in tiska, zelo previdni pri svojem poročanju in se pogosto poslužujejo tudi samocenzure.

Slika 7.1.2: Vodja opozicijske Demokratične stranke Naoto Kan daje izjavo novinarjem.

Vir: Reuters

8. KISHA KURABU oz. NOVINARSKI KLUBI

... medijem na Japonskem vladajo, kot jaz temu pravim, informacijski karteli: institucionalizirana pravila in odnosi, ki vodijo odnose med novinarji in njihovimi viri ter med njimi samimi, služijo omejevanju vrst novic, o katerih se poroča, in številu ter oblikovanju tistih, ki poročajo. Z utrjevanjem tesnih stikov z uradnimi viri, medtem ko se omejuje tekmovalnost med novinarji, so japonski informacijski karteli na novo definirali odnose med političnimi elitami in objavljenimi informacijami. Namesto, da bi vnaprej pričakovali zgodbe in oblikovali novice, ki se pojavljajo, se japonski novinarji odzivajo na določena politična stališča, ki so bila že pripravljena.²⁹

²⁹ "..., the media in Japan are dominated by what I refer to as *information cartels*: institutionalized rules and relationship guiding press relations with their sources and with each other that serve to limit the types of news that

Laurie Anne Freeman o razmerah v novinarstvu v knjigi *Closing the Shop*

Slika 8.1: Japonski novinarji na tiskovni konferenci.

Vir: Reuters

V japonskem novinarskem prostoru imajo prav novinarski klubi oz. *kisha kurabu* zelo pomembno vlogo pri distribuciji informacij, oblikovanju medijskega prostora, informiranju javnosti in ohranjanju vsaj navidezne harmonije v družbi (Cooper-Chen 1997: 18).

Uredniški komite NSK je leta 2002 oblikoval nove načelne smernice za novinarske klube, v katerih je zapisano, da so novinarski klubi »prostovoljne institucije, namenjene zbiranju informacij in poročanju«, ki jih sestavljajo novinarji, ki redno zbirajo informacije z javnih institucij in drugih virov. V teh načelih poudarjajo, da imajo japonski mediji bogato zgodovino pritiskov, ki so jih izvajali na javne institucije prav preko združenja novinarjev, torej novinarskih klubov.

Kisha kurabu so formalna združenja novinarjev, ki pokrivajo določeno področje, delovanje nekega ministrstva, institucije, državnega organa in podobno. Po uradnih podatkih je na Japonskem okoli 800 tovrstnih klubov³⁰, ki delujejo v različnih vladnih institucijah, agencijah, na sodiščih, policiji, na

get reported and the number and makeup of those who do the reporting. By reinforcing close ties with official sources while restricting competition among journalists, Japan's information cartels have redefined the relationship between the political elites and news outlets. Instead of anticipating stories and shaping emerging news, the Japanese press primarily responds to an agenda of political discourse that has already been set." – Freeman 2000: 4

³⁰ Ker ni registra novinarskih klubov, ni uradnega podatka o njihovem številu. Po nekaterih neuradnih virih in poročilu združenja Novinarji brez meja (Reporters sans frontiers) leta 2007 pa naj bi bilo aktivnik okoli 1500 klubov. (http://www.rs.f.org/article.php3?id_article=20787)

se zbirali in čakali na uradne objave. Ker je japonski parlament kmalu po svoji ustanovitvi uvedel prepoved poročanja o dogajanju v parlamentu, je novinar časopisa *Jiji Shinpō* (日新新聞) z novinarji časopisov s sedežem v Tokiu, ki so pokrivali dogajanja v parlamentu, oblikoval 'Skupino novinarjev, ki obiskujejo parlament' oz. *Gikai deiri kishadan* (国会記者会). Skupina se je po nekaj mesecih preimenovala v 'Klub združenih časopisnih novinarjev' oz. *Kyōdō Shimbun Kisha Kurabu* (共同新聞記者会), pridružili pa so se jim tudi novinarji iz regionalnih časopisov (Freeman 2000: 47).

Naloga prvega novinarskega kluba je bila uveljaviti zahtevo po ažurnih informacijah o dogajanju v parlamentu. Vladni predstavniki so zato novinarjem določili posebne prostore, v katerih so se zbirali ter tam prejeli uradne izjave.

Predstavniki parlamenta so sprva določili, da imajo dostop samo predstavniki dnevnih časopisov in tiskovnih agencij, katerim je licence za delovanje odobrila vlada in ki so neprestano delovali že vsaj dve leti. Nato pa so omejili število prepustnic za predstavnike medijev, ki so bili lahko prisotni na sejah parlamenta. Le 20 jih je bilo. Predvsem ta ukrep je sprožil večjo tekmovalnost med mediji, v kateri so vodili časopisi s sedežem v prestolnici in močnim zaledjem (Freeman 2000: 48).

Država je ob začetkih novinarskih klubov vzpodbujala razvoj in vzdrževanje institucionlanih povezav med politiki in novinarji. Eden takšnih primerov so bili 1893 ustanovljeni posvetovalni sveti oziroma *shingikai* (審議会), katerih člani so bili tako birokrati kot novinarji.

Naklonjenost politikov tovrstnim klubom je bila velika, kar kaže tudi delovanje premierja Tarōja Katsure (Katsura Tarō 桂 太郎), ki je leta 1909 zagovarjal ustanovitev mednarodnega združenja izdajateljev in urednikov časopisov – *Kokusai Shimbun Kyōkai* (国際新聞協会), kar naj bi bil prostor, kjer naj bi se japonski in tuji novinarji srečevali in izmenjevali svoja stališča. Po mnenju

nekaterih strokovnjakov, Freemanova (2000: 33) navaja oceno Taketoshija Yamamota (Yamamoto Taketoshi □□ □□)³⁴, je bil dejanski cilj prizadevanj Katsure politična propaganda oziroma »promoviranje 'izmenjav' med vlado in izvršilnimi ljudmi v časopisnih podjetjih« (Freeman 2000: 33).

Japonski novinarski klubi niso le mehanizem, ki pomaga pri zbiranju informacij, gre za neke vrste družbeno okolje, ki mu skupine novinarjev pripadajo. Znotraj tega kroga novinarji sklepajo prijateljstva, si izmenjujejo in preverjajo govorice ter skrivnosti. V samih začetkih je bil eden osnovnih ciljev teh klubov prav ustvarjenje tesnih osebnih stikov med novinarji, ki naj bi nato s skupnimi močmi pritiskali na predstavnike oblasti oziroma vire informacij. Kisha kurabu so postali sestavni del japonskega medijskega in političnega prostora. Vse skupaj je sistem³⁵, ki je zelo učinkovit pri distribuciji informacij v javnosti, in ko se oseba enkrat včlani, ni nobenega načina (tako se vsaj kaže navzven), da bi ji preprečili dostop do informacij in objave (Feldman 1993: 69).

8.2 Kdo so člani *kisha kurabu* in kako delujejo

8.2.1 članstvo v *kisha kurabu*

Članstvo v japonskih novinarskih klubih je omejeno. Ne samo po številu novinarjev v posameznem klubu, ampak tudi po medijih, ki sploh lahko vstopijo v klub oz. skušajo postati njegovi člani. Prvi pogoj za vstop v klub je članstvo medija v Japonskem združenju izdajateljev časopisov in urednikov (*Nihon Shinbun Kyōkai* 日本新聞協会) in Nacionalnemu združenju komercialnih postaj na Japonskem (*Nihon Minkan Hōsō Renmei* 日本民間放送連盟). V teh dveh združenjih je včlanjeno 114 medijskih hiš, ki lahko svoje novinarje včlanijo v posamezne klube (Feldman 1993: 69).

³⁴ Prof. Yamamoto je predavatelj na Univerzi Waseda. Ukvarja se predvsem s področji teorije množične komunikacije, zgodovino medijev ter teorijami informacij.

³⁵ *Kisha kurabu seido* – 記者クラブ制度

Mediji, ki pripadajo političnim strankam, verskim skupnostim, sindikatom, tedenske ali mesečne publikacije ter mediji, ki jih imajo v lasti tujci, ne morejo postati člani omenjenih združenj, kar pomeni, da posledično ne morejo postati člani novinarskih klubov (Feldman 1993: 70). Tako jim je onemogočeno direktno sodelovanje na novinarskih konferencah.

Do začetka 90-ih let prejšnjega stoletja tudi tuji novinarji, akreditirani na Japonskem, niso imeli dostopa do klubov. Kljub pozivom tujih medijev in novinarskih organizacij, kot je Reporters sans frontières³⁶, ter Evropske unije in celo Svetovne trgovinske organizacije³⁷, sistem novinarskih klubov še naprej ostaja zaprt za določene medije. Konec leta 1992, po večletnih pritiskih, so se lahko na Japonskem akreditirani tuji novinarji včlanili v novinarski klub zunanjega ministrstva³⁸. Junija 1993 je vodstvo NSK sprejelo novo načelo za klube, v katerem je pisalo, da naj bi klubi načelno dovolili polnopravno članstvo tujim dopisnikom, ki se želijo včlaniti. Čeprav so japonske revije še naprej imele prepoved članstva, pa so se lahko včlanili novinarji tujih revij, če je bila vsebina teh pretežno novičarska (Cooper Chen 1997: 30). Za polnopravno članstvo v klubih so se zavzemali tudi nekateri japonski novinarji, kot je novinar Yomiuri Shimbuna, ki meni, da bi morali imeti tuji novinarji na Japonskem možnost, da postanejo polnopravni člani klubov in imajo tako enak dostop do informacij kot domači novinarji. Da temu kljub priporočilom ni tako, opozarja tudi Yamamuro, ki v svojem članku o lastnem videnju sistema novinarskih klubov pripomni:

参入希望の外国報道機関の記者は原則として正会員の資格で加入認め

るべきで、取材源への公正かつ平等なアクセスを妨げてはならない。

³⁶ Tudi v poročilu za leto 2007 Reporters sans frontiers opozarjajo, da japonske oblasti še niso pripravile reforme sistema kisha kurabu, čeprav sedanja oblika negativno vpliva na svobodo medijev na Japonskem. (vir: http://www.rsf.org/article.php3?id_article=20787)

³⁷ Članek na spletni strani projekta Japan Media Review, ki se ukvarja s položajem medijev na Japonskem (vir: http://www.ojr.org/japan/media/1056657646_2.php).

³⁸ Novinarja tiskovnih agencij Reuters in Associated Press sta 12. novembra 1992 postala polnopravna člana novinarskega kluba Kasumi, ki pripada japonskemu zunanjemu ministrstvu. Med pogoji je bil tudi ta, da vsa vprašanja postavljata v japonščini.

»Kot splošno pravilo, morajo novinarji, ki delajo za tuje medije in si želijo sodelovati, dobiti dovoljenje za polnopravno članstvo. Tako jim ni mogoče preprečiti poštenega in nepristranskega pristopa k zbiranju osnovnih informacij« (Yamamuro 1996: 52).

V novinarskih klubih ima prednostni položaj 15 medijskih hiš, k v posamezen klub lahko pošlje od enega do desetih novinarjev. Tako imenovanih »pet velikih«³⁹, ki jih sestavlja pet glavnih časopisnih hiš – Asahi Shinbun (朝日新聞), Yomiuri Shinbun (読売新聞), Mainichi Shinbun (毎日新聞), Nihon Keizai Shinbun (日本経済新聞) in Sankei Shinbun (産経新聞), trije veliki regionalni časopisi – Hokkaido Shinbun (北海道新聞), Chūnichi Shinbun (中日新聞) ter Nishi Nippon Shinbun (西日本新聞), pet televizijskih postaj, med katerimi je tudi nacionalna TV postaja NHK, ter dve tiskovni agenciji – Jiji Tsūshin-sha (時事通信社) in Kyōdō Tsūshin-sha (共同通信社) (Cooper Chen 1997: 30). V klubih, ki so v institucijah prefekturnih oblasti, gospodarskih ali znanstvenih ustanovah, so poleg teh medijev tudi lokalni mediji in mediji, ki se ukvarjajo s posameznimi področji. Če so ti mediji včlanjeni v NSK, so lahko člani, vsak klub pa se sam odloči, koliko medijev sprejme v svoje vrste.

Število članov je omejeno predvsem iz praktičnih razlogov organizacije samih klubov. Večje število članov v klubih bi pomenilo večje število posameznikov, ki bi morali razumeti delikaten odnos novinarjev do virov informacij – ljudi, med katerimi pa bi utegnili biti tudi takšni, ki se z danimi nenapisanimi pravili ne bi strinjali. Omejeno število novinarjev v klubih tako omogoča boljši nadzor nad njimi in njihovim delom. Poleg tega bi večje skupine novinarjev, ki pokrivajo dogajanje v posamezni instituciji, otežilo razvoj pristnih odnosov z viri na zasebnih srečanjih, kjer novinarji dobijo veliko neuradnih, »off the record«, informacij. Poleg tega pa imajo člani klubov vrsto ugodnosti, ki jih krijejo institucije, kar bi z večjim številom novinarjev pomenilo tudi večje

³⁹ Pet Velikih, v angleščini The Big Five, je ustaljen izraz za pet največjih časopisnih hiš na Japonskem.

stroške. Članstvo v novinarskem klubu pa je tudi strošek za medijsko hišo, saj pomeni, da imajo novinarja, ki namesto v redakcijo hodi v službo na določeno institucijo in pokriva delo le-te, torej ga urednik ne more angažirati na drugih področjih (Freeman 2000: 88).

8.2.2 kratek oris poteka novinarjeve kariere

Potek novinarjeve kariere oziroma pot njegovega napredovanja je na Japonskem dokaj predvidljiva. Mladi ljudje, običajno takoj po končani univerzi, začnejo delati v določenem mediju, kjer sprva pokrivajo kroniko, dogodke iz lokalne skupnosti. Nato postopoma napredujejo v posamezne redakcije – notranja, zunanja politika, družbene teme, šport in drugo. Po nekaj letih dela in izkazani kvaliteti lahko novinarji postanejo tudi člani posameznih novinarskih klubov na področjih, ki so jih pokrivali. Novinar je del kluba vsaj eno do treh let. Daljše obdobje je potrebno zato, da se dobro seznanijo z dogodki v instituciji, ki jo pokrivajo. Pomembno je poznati ozadja, tako oseb, ki so tam zaposlene, kot dogodkov, ki se tam odvijajo oziroma so se odvijali. Tu imajo zagovorniki sistema kisha kurabu močan argument, da je treba imeti člane kluba, ki poznajo ozadja vseh zgodb, odnosov, pogajanj, ki so v določenem delovnem okolju, saj jim to omogoča globlji in boljši vpogled in razumevanje v določene odločitve ali reakcije posameznikov (Feldman 1993: 73).

Daljše obdobje v nekem delovnem okolju novinarjem omogoča razvoj in vzdrževanje tesnejših stikov s svojimi viri, kar pomeni, da imajo večje možnosti, da pridobijo zaupanje vira in s tem kaj več informacij od konkurenčnih medijev.

Po nekaj letih, običajno največ treh, novinar začne delati v nekem drugem klubu ali redakciji, če pa se je v tem času izkazal, lahko napreduje na mesto dopisnika iz tujine. Zagovorniki japonskih novinarskih klubov trdijo, da je preselitev v drugi klub koristna tudi zato, da se novinarji ne bi preveč zblížali s

svojimi viri, s čimer pa se ne strinjajo kritiki, ki menijo, da je že to obdobje predolgo ter da so stiki med novinarji in njihovimi viri preveč tesni, kar posledično poraja dvome v objektivnost poročanja (Feldman 1993: 73).

8.2.3 način dela v kisha kurabu

Običajen dan novinarja, ki v službo prihaja v svoj novinarski klub, se začne okoli osme ali devete ure, ko novinar pride na delovno mesto in najprej preveri poročanje svojih kolegov o delu, ki ga klub pokriva (Freeman 2000: 69). V dopoldanskih urah sledi tiskovnim konferencam in prebira izročke, ki so jih pripravili v službi za stike z javnostmi. Okoli poldneva sledi kosilo. Do približno druge ure novinarji pripravljajo osnutke novic za večerne izdaje časopisov oziroma popoldanska ali večerna poročila, gledajo televizijo, prebirajo revije, igrajo mahjongg⁴⁰, počivajo ali pa pišejo za kakšne tednike oziroma mesečnike, kot del honorarnega dela⁴¹. Približno od 14. do 16. ure se novinarji sestajajo z uradniki, funkcionarji ali drugimi vplivnimi osebami zaposlenimi v dani instituciji. Po 16. uri sledijo novi izročki službe za stike z javnostmi ali tajnikov posameznih funkcionarjev ter pisanje ali javljanje za svoje medijske hiše. V primeru izrednih dogodkov pa se lahko delavnik novinarja začne tudi v bolj zgodnjih jutranjih urah, ko novinarji v skupini obišejo vir svojih informacij kar na domu oziroma se takšne obiske opravi v večernem času (Feldman 1993: 75).

Vsak novinarski klub ima notranjo organizacijo. Približno vsake tri mesece novinarji znotraj kluba izberejo dva nadzornika kluba, ki sta odgovorna za vse morebitne spore, nesoglasja ali incidente znotraj samega kluba. V primeru, da nekdo prekrši pravila kluba ali pa se zgodi kaj, kar utegne vplivati na delo, skličeta izredne sestanke članov (Freeman 2000: 89). Za tekoče birokratske reči, kot so razdelitev izročkov, obveščanje o tiskovnih konferencah, izrednih

⁴⁰ Kitajska miselna igra.

⁴¹ Novinarji, člani kisha kurabu, pogosto pišejo za tednike ali mesečnike, ki nimajo dostopa do teh klubov. Zaradi ostrih pravil o tem, kaj in v kakšni obliki lahko novinarji kaj objavijo v mediju, ki je del tega sistema, pa novinarji pogosto v svojih 'drugih' službah razkrivajo ozadja oziroma informacije in afere, ki jih v lastnem mediju ne bi mogli. Honorarne članke novinarji pogosto ne podpisujejo ali pa uporabljajo psevdonime.

dogodkih, komunikacijo med posameznimi tiskovnimi predstavniki oseb v instituciji in novinarji ter podobno, skrbi tajnik kluba. To je eden izmed novinarjev, ki je na tej funkciji dva meseca, nato pa te naloge prevzame njegov kolega (Feldman 1993: 69).

Posamezen medij lahko v določen novinarski klub pošlje od enega do desetih novinarjev. Novinarji istega medija, ki delajo v določenem klubu, sestavljajo ekipo (*chimu* チム). Eden od novinarjev, običajno tisti, ki je že dlje časa delal oziroma je bil član več kisha kurabov, je neke vrste vodja ali, kot mu pravijo, kapetan (*kyappu* キャップ). On je odgovoren za zgodbe, ki jih pošljejo v redakcijo, saj jih pred pošiljanjem tudi pregleda. Vsaka skupina novinarjev dela samostojno, z matičnim medijem in redakcijo je sicer v stalni navezi, a se o temah, ki jih pokrivajo, odločajo sami, razen v primerih, ko jim uredniki posebej naročijo določene članke ali intervjuje (Freeman 2000: 74).

Znotraj novinarskega kluba obstaja posebna skupina novinarjev - *ban* (番), neke vrste 'pool', ki ima dostop do dogodkov, srečanj, na katere iz prostorskih ali kakšnih drugih razlogov ne morejo vsi novinarji iz kluba. Glavnino skupine sestavlja pet do sedem novinarjev⁴² (običajno so to novinarji petih največjih časopisov in dveh tiskovnih agencij), ki določeno osebo, kot je minister ali premier, sledijo ves dan. To pogosto pomeni tudi ure in ure čakanja, ko je oseba na zaprtih sestankih. Zelo pomembno funkcijo v *banu* ima tajnik, ki koordinira sestanke z osebo, o kateri poročajo (Cooper-Chen 1997: 31). Tajnik pripravi tudi vse potrebno za morebitne obiske pri politiku ali funkcionarju na domu, kar se običajno dogaja v jutranjih ali večernih urah.

Japonski novinarji – predvsem tisti, ki poročajo o politiki in gospodarstvu – imajo poleg običajnih metod zbiranja informacij tudi posebne, ki so se razvile v skladu s pravili delovanja novinarskih klubov in za katere veljajo točno določena pravila obnašanja in navajanja virov.

⁴² Če izbruhne kakšna večja zgodba ali afera, se *ban* poveča na do 15 članov.

Med klasične metode zbiranja informacij sodijo tiskovne konference in sporočila za javnost oziroma izročki, ki jih pripravijo službe za stike z javnostmi. Bolj pomembne tiskovne konference, na primer od premierja, imajo posebno ureditev, saj novinarji na njih ne morejo vprašati kar koli želijo. Pred samo konferenco se novinarji sestanejo in pripravijo seznam vprašanj, ki bi jih radi zastavili. Listo prevzame predstavnik tiskovnega urada premierja, jo preveri in nato novinarjem vrne seznam z vprašanji, na katera je premier pripravljen odgovarjati. Ob določenih primerih jih lahko tudi zaprosijo, da nekaterih vprašanj ne postavijo, ker je tema preveč občutljiva, ker ni dovolj natančnih podatkov, ker bi lahko koga (politika, predstavnika neke stranke, uradnika...) užalili in podobno. Novinarji se nato odločijo, kdo izmed njih bo postavil katero vprašanje. Zagovorniki sistema kisha kurabu pojasnjujejo, da je ta model najbolj praktičen zato, da se lahko oseba, ki ima tiskovno konferenco, pripravi na vprašanja in so tako odgovori točni in jedrnat. Tako se ohrani red na tiskovni konferenci, da različni novinarji ne ponavljajo vprašanj ali zastavljajo podobna vprašanja in tako po nepotrebem tratijo čas. Te konference namreč pogosto televizijske in radijske postaje prenašajo v živo (Feldman 1993: 116, 117).

Na tiskovnih konferencah⁴³ dobijo novinarji uradne informacije, ki jim lahko pripišejo vir. To pa so pravzaprav le uradne izjave za javnost, tako imenovane *tatema* (建前)⁴⁴ informacije (Feldman 1993: 81). Kaj se za uradnimi informacijami dejansko skriva, novinarji izvedo na neformalnih sestankih s svojimi viri, na 'prijateljskih pogovorih' - pogovorih *kondan* (懇談)⁴⁵. To so bolj sproščeni pogovori, ki običajno potekajo kmalu po tiskovnih konferencah v

⁴³ V večini demokratičnih držav imajo predstavniki medijev dostop do vseh tiskovnih konferenc. Na Japonskem so razmere drugačne. Leta 1993 je časopis Mainichi Shimbun opravil raziskavo v novinarskih klubih, s katero so želeli ugotoviti, ali smejo nečlani posameznih klubov sodelovati na tiskovnih konferencah dotičnih institucij. Samo sedem odstotkov klubov dovoli nečlanom aktivno sodelovanje na tiskovnih konferencah. Kar 32,6 odstotkov klubov je postavljajo nečlanom zelo stroge pogoje. Na primer, zunanji novinarji niso smeli postavljati vprašanj, za kakršno koli izjavo, ki bi jo izrekli na tiskovni konferenci, so morali dobiti soglasje članov kluba. 60,4 odstotka klubov nečlanom ni dovolilo sodelovati (Freeman 2000: 93).

⁴⁴ Sama beseda pomeni: fasada, teorija, za izgled, kar se reče v javnosti, uradno oz. javno izraženo stališče.

⁴⁵ Kondan pomeni sporoščen, prijateljski oziroma neuraden pogovor.

pisarnah politikov oziroma virov informacij. Na pogovore pride le peščica novinarjev, ki tu dobijo informacije o tem, kaj se dejansko dogaja v ozadju, tako imenovane 'resnične' informacije *honne* (本音)⁴⁶.

Tudi večerni obiski, Japonci jim pravijo 'večerni napadi' (*yōuchi* 夜討ち), so koristen vir ključnih informacij za razumevanje dogajanja v politiki, gospodarstvu... Novinarji v večernih urah, običajno med 20. in 22. uro, na domu obiščejo svoje informatorje, tako da lahko še ujamejo zadnji rok za jutranjo izdajo časopisa ali prve jutranje novice. V domačem okolju, ob kakšnem kozarčku in prigrizku, je mogoče izvedeti tudi podatke, ki niso izrečeni na javni tiskovni konferenci. Tovrstne informacije so sicer lahko objavljene, vendar jih novinar ne sme pripisati viru – to so informacije iz 'neuradnih, dobro obveščenih virov' (Cooper-Chen 1997: 31, 32)⁴⁷.

Enako velja za informacije, ki jih novinarji dobijo na 'jutranjih obiskih' (*asagake* 朝駈). Novinarji zjutraj, med 6. in 7. uro, obiščejo osebo, katere delo pokrivajo, na domu. Tako jutranje kot večerne obiske koordinira tajnik skupine *ban*. Običajno vpraša, če novinarji smejo priti, v primeru, da se zgodi kakšna izredna situacija, pa o obisku le obvesti osebo (Feldman 1993: 91).

Ker so na 'prijateljskih pogovorih' prisotni le novinarji skupine *ban*, se vir informacij z njimi bolj podrobno spozna in jim zaupa več informacij. Ker se o tem razvijejo tudi bolj pristni stiki, je to hkrati dodaten pritisk na novinarje, ki morajo zelo paziti, ali so besede izrečene na teh srečanjih resnično pripisali 'neuradnim virom' ali pa so besede pripisali konkretni osebi. Če se zgodi slednje, lahko vir novinarja ali pa kar celo skupino *ban* kaznuje in se z njimi nekaj časa ne sestaja. To pomeni, da se potem osredotočijo le na uradne

⁴⁶ Tu so mišljene informacije iz ozadja, razvoj dogodkov, informacije o kakšnih pogajanjih, stališčih in podobno.

⁴⁷ Ofer Feldman je sredi 80-ih let 20. stoletja med japonskimi novinarji opravil raziskavo o njihovem poročanju. Izkazalo se je, da 20 odstotkov informacij za svoje prispevke novinarji dobijo na tiskovnih konferencah, preostalih 80 odstotkov pa zberejo na neformalnih pogovorih s svojimi viri informacij. Poleg tega uredniki bolj cenijo informacije, pridobljene na pogovorih, in zelo pogosto ne zahtevajo dodatnega preverjanja podatkov (Cooper-Chen 1997: 32).

informacije in tako ne vedo, kaj se dogaja za zaprtimi vrati (Feldman 1993: 88).

Japonski politiki niso preveč navdušeni, če se njihovo ime kot vir informacij pojavlja v medijih. Zato morajo biti novinarji v pogovorih s politiki pozorni tudi na morebitne želje, da se jim izrečene besede ne pripíše. Kot pojasnjuje Feldman (1993: 115), za tem stoji občutek odgovornosti za izrečeno. Politiki, ki so v tem poslu že vrsto let, se zavedajo, da je vpliv medijev močan in da se lahko zaradi neke zgodbe v medijih hitro znajdejo v središču nezaželene pozornosti. Ker ne morejo vedeti, kaj od povedanega bo imelo določen vpliv na njihovo nadaljnjo kariero, se raje zavarujejo in zahtevajo, da se jih kot vir ne navaja.

Tipi informacij, ki jih novinarji dobijo na (ne)uraden način, se razlikujejo. Uradne informacije so *omote* (表), kar pomeni spredaj, vidno, neuradne pa *ura* (裏), kar pomeni zadaj, nevidno. Med *omote* informacije sodijo tiste, ki so bile izrečene javno, v izjavah, na tiskovnih konferencah, intervjujih, nastopih. Tem lahko pripíšejo vir. V drugo skupino sodijo informacije z neuradnih srečanj, pogovorov, jutranjih ali večernih obiskov, ko vir ni naveden s polnim imenom, temveč se običajno skriva za 'dobro obveščeni virom'⁴⁸ (Feldman 1993: 115).

Ker imajo člani klubov določena pravila tudi glede obiskov pri virih (na obiske hodijo skupaj), je težko priti do informacij, za katere kolegi iz kluba ne bi vedeli, saj imajo tudi viri določeno odgovornost do vseh *ban* novinarjev. Zvestoba velja za obe strani – novinarji se držijo pravil in ne razkrijejo, kdo jim je kaj povedal, druga stran pa skrbi, da v skupini ni privilegiranih novinarjev.

⁴⁸ Japonski izraz: *shōsoku suji* 消息筋 – dobro obveščeni viri, krogi

Poleg tega velja tudi dogovor, da politiki običajno ne govorijo z novinarji, ki ne poročajo o politiki oziroma se jim celo izogibajo. Tudi sami novinarji imajo strogo deljeno delo, kar pomeni, da v primeru, da na ministrstvo za finance pride minister za obrambo, novinarji novinarskega kluba na finančnem ministrstvu o tem obvestijo kolege na obrambnem ministrstvu in samo v dogovoru z njimi izprašajo obrambnega ministra, čeprav bi običajno pri takem obisku ministra sledili njegovi novinarji skupine *ban*.

Novinarji znotraj posameznega kluba pa v veliki meri tudi sodelujejo, saj se zavedajo, da če bodo sami pomagali kolegom, se jim bo to obrestovalo. Zelo nazoren primer sodelovanja je 'usklajevanje zapiskov' ali *memo awase* (メモ合わせ). Kadar skupina novinarjev obkroži eno osebo, je zelo težko, da bi vsi dobro slišali, kaj je bilo izrečeno. Zato novinarji, ki so bližje, svoje zapiske posodijo kolegom, ki so stali bolj v ozadju, ali pa si jih medsebojno dopolnjujejo (Feldman 1993: 120). Kadar kakšen novinar, član kluba, ni prisoten na tiskovni konferenci, mu kolegi posodijo zapiske in sam napiše članek, kot da je bil na kraju dogodka. To je tako imenovano »daj-dam« načelo sodelovanja (Feldman 1993: 121).

Ker imajo vsi novinarji iste izročke⁴⁹, izjave, zapiske in ostale informacije, so tudi njihova poročila o dogodkih zelo podobna. To ne moti urednikov posameznih medijev. Kot poudarja Feldman (1993: 121), to verjetno ni najbolj razburljiva plat novinarstva, je pa varna, saj tudi v primeru, da je objavljena informacija napačna, se krivda za napačno informacijo razdeli med skupino novinarjev.

Preverjanje informacij oziroma slabo ali nikakršno opravljanje te naloge je tarča mnogih kritik, ki se ukvarjajo z delom v kisha klubih. Tudi novinarji sami

⁴⁹ Od konca 80-ih let prejšnjega stoletja se je v japonskem novinarstvu razširila uporaba izročkov, sporočil za javnost. Ker novinarji pogosto le preoblikujejo informacije iz izročkov, jih dodatno le redko preverjajo ali dopolnjujejo, so raziskovalci medijskega prostora za japonsko novinarstvo začeli uporabljati nova izraza 'novinarstvo objav' (announcement journalism – *happyō jōnarizumu* 発表ジャーナリズム) oziroma 'obdobje izročkov' (the era of handouts – *kōhōnojidai* 広報の時代) (Feldman 1993: 97, 98).

se zavestno izogibajo preverjanju informacij in se poslužujejo metod, ki jim omogočajo objavo prispevkov, ne da bi preverili verodostojnost izrečenega in golih dejstev. Na primer, ko se v določeni politični stranki dogajajo kakšne spremembe, novinarji za interpretacijo dogodkov vprašajo le eno osebo. Najpogosteje je to nekdo iz vrha stranke, saj se tako lahko zagovarjajo le na njegove besede. Če pa bi vprašali še koga, bi morali informacije, ali vsaj nasprotujoče si izjave, preveriti še pri tretjem viru in tako bi vsaj enega očrnili, da ne ve, kaj se dogaja, ali pa o tem ne želi iskreno spregovoriti. To bi vsekakor slabo vplivalo na odnose s to osebo, čemur se novinarji raje izognejo in predstavijo le eno plat zgodbe (Feldman 1993: 66). Sami pri tem ne izgubljajo na ugledu, saj se novinarji v dnevnem časopisju, z izjemo dopisnikov iz tujine in kolumnistov, ne podpisujejo. Tako lahko v svoji anonimnosti varno skrbijo za dobre odnose s svojimi viri informacij.

Novinarje, bolj kot opravljanje naloge 'psa čuvaja', skrbi, ali izpolnjujejo zahteve lastnih urednikov in skrbijo za interese svoje medijske hiše, kar pomeni, da ne ogrožajo svojega položaja v klubu oziroma se nikomur v klubu ne zamerijo, saj bi to lahko pomenilo, da za določen čas nimajo dostopa do informacij in posledično ne morejo opravljati svojega dela. Urednike pogosto, bolj kot razkrivanje ekskluzivnih informacij, skrbi, ali je njihov novinar spregledal kakšno zgodbo, ki jo je morda objavil konkurenčni medij⁵⁰. Novinarski klubi tako novinarjem omogočajo, da zlahka izpolnijo urednikova pričakovanja, saj imajo vsi iste informacije (Feldman 1993: 104).

Zaradi pravil o tem, kakšne informacije se lahko objavijo in kaj je le za lažje razumevanje dogodkov, predvsem pa zato, ker bi določene objave škodile ugledu virov informacij, novinarji ne morejo vsega, kar vedo, objaviti. Zato jih dosti v svojem prostem času piše za tednike ali mesečnike, ki ne morejo biti člani NSK in posledično del novinarskih klubov, kar pomeni, da za njih pravila klubov ne veljajo in lahko objavijo in razkrijejo več, tudi afere, ki bi utegnile s

⁵⁰ Obstaja celo ime za strah, da bi novinar kaj pomembnega spregledal – fobija, da bi izpustil nekaj, o čemer so vsi drugi pisali *toku ochi kyōfushō* 特落ち恐怖症 (Feldman 1993: 98)

položajev odstraniti posameznike. Zato najpogosteje politične in gospodarske afere razkrivajo tedniki ter mesečniki in ne dnevni mediji, ki so s strogimi pravili vpeti v sistem novinarskih klubov.

8.3 Pravila *kisha kurabu*

記者クラブに所属する記者は当該クラブに加盟する他社の自由な取材、報道活動を尊重し、その行動を阻害もしくは規制するような協定、申し合わせを行うべきではない。

»Novinarji, ki so v novinarskem klubu, spoštujejo svobodno zbiranje informacij in novinarske aktivnosti drugih podjetjih (op. medijskih hiš), ki sodelujejo v določenem klubu. Dogovorov, ki bi to dejavnost oviral in kontroliral, ne bi smeli sprejeti« (Yamamuro 1996: 52).

Uredniški komite NSK je leta 2002 oblikoval nove načelne smernice za novinarske klube, v katerih je zapisano, da je osnovni namen sistema *kisha kurabu* svoboda govora in svoboda tiska, kar je tesno povezano s pravico javnosti do obveščnosti. Poudarjajo, da ima dandanes ta sistem dve ključni nalogi – preverjati in nadzirati javno moč uradnikov ter razkrivati informacije javnih institucij. Ob tem pa dodajajo, da je pomembno tudi usklajevati objave informacij v primeru določenih embargov na objavo, na primer ob ugrabitvah otrok in podobno.

Najbolj pomembno pa je spoštovanje medijske etike. NSK si prizadeva za svobodo izražanja in veliko odgovornost, ki jo spremlja, za točno in pošteno poročanje ter za spoštovanje človekovih pravic. Tudi novinarski klubi se morajo ravnati strogo v skladu s temi principi delovanja.

Vsak kisha kurabu ima sicer lastna pravila –*kurabu kiyaku* (クラブ規約), v katerih so zapisana osnovna vodila in način delovanja kluba. Med drugim je tu navedeno: ime kluba, naslov, institucija, kateri pripada, kriteriji za članstvo v klubu in način vodenja kluba. Čeprav v pravilniku običajno niso opisani načini opravljanja dela novinarjev, pa so predstavljene sankcije za kršenje pravil oziroma »za zanemarjanje namena združenja, ali ko član prekrši svoje odgovornosti«⁵¹. V primeru, da novinar »škoduje časti kluba«⁵², kar je, kot pojasnjuje Freemanova (2000: 103), evfemizem za kršenje pisanih in nepisanih pravil, so predvidene kazni: opozorilo, zahteva po opravičilu, izgon iz posloplja institucije in celo prekinitev delovnega razmerja.

Za člane kisha kurabu so zelo pomembna pravila, ki določajo, kdaj se kaj sme objaviti. Eno teh pravil je tako imenovan »dogovor o tabli« (*kokuban kyōtei* 黒板協定). Ta dogovor pomeni, da se sezname napovedanih tiskovnih konferenc, izjav za medije in podobno obesi na tablo za sporočila posameznega kluba. V primeru, da ni kakšnih pripomb novinarjev, ti do predvidenega roka ne smejo samostojno zbirati informacij na dano temo, ali objavljati kaj, kar bi jim pomagalo priti do ekskluzivnih informacij - dogovor o tabli opisuje japonski strokovnjak za medije Kawai Ryōsuke⁵³ (Freeman 2000: 103). Na ta način se določena skupina novinarjev odloča, kdaj bo neka zgodba prišla v javnost, kar onemogoča neodvisno raziskovalno novinarstvo ter samostojno delovanje novinarjev, ki bi se sami odločali, kdaj imajo dovolj informacij za neko objavo in kdaj bodo to storili. S tem dogovorom novinarji hkrati poročajo o nekem dogodku in delujejo kot enota in ne kot posamezniki, ki bi med seboj tekmovali ter se tako vzpodbujali pri delu.

⁵¹ Citat je vzet iz 14. člena pravilnika novinarskega kluba japonskega parlamenta, ki ga je v svoji knjigi (2000: 183) predstavila Laurie Ann Freeman. Avtorice je brez osebnih poznanstev in vez uspela pod pretvezo, da je osebna sodelavka nekega politika, ki je naredil njenemu kolegu novinarju osebno uslugo, sodelovati pri dejavnostih kluba kot opazovalka. Pravilniki klubov niso javno dostopni, do njih imajo dostop le člani.

⁵² Pravilnik novinarskega kluba policijske uprave na Hokkaidu, v predelu Kitami, v svojem 12. členu navaja, da lahko »člana izključijo, če prekrši pravila tega dogovora (op. pravilnika), omadežuje ugled kluba, ali škoduje prijateljskim odnosom s člani drugih družb« (Freeman 2000: 189).

⁵³ Freemanov besede Kawaija Ryōsukeja povzema iz njegovega dela Javno mnenje in množični mediji (*Yoron to masu komyunikēshiyon* – 世論とマスコミュニケーション), objavljeno pri založbi Bureen Shuppan v Tokiu leta 1989.

Drug primer usklajevanja objav je embargo (*embāgo* エンバゴ), ki ima dve obliki. Prva se nanaša na splošni dogovor med viri informacij in novinarji, do kdaj naj se določena informacija ne objavi, čeprav je že prej znana. Podobni dogovori so razširjeni tudi drugod. Na primer, ko se vsebine govora nekega politika ne objavi, dokler govor ni izrečen, čeprav je bil pripravljen vnaprej. Druga oblika embarga pa je, ko vir informacij ve, da ima novinar ali skupina novinarjev določeno informacijo, in jih prosi, naj tega ne objavijo iz različnih razlogov: informacija utegne spraviti v neprijeten položaj nekega politika, uradnika, funkcionarja, politično stranko, vladno agencijo ali celo neko državo, saj objava te informacije utegne slabo vplivati ali celo prekiniti neka dogovarjanja ali pogajanja (Freeman 2000: 107). Zaradi nenapisanih pravil in dogovorov med viri informacij in novinarji, slednji običajno ustrezajo prošnji. Gre za svojevrsten poseg v avtonomijo medijev, novinarjevega dela, presojanja, kaj in kdaj objaviti, hkrati pa novinarji s takim načinom dela postajajo vse bolj 'salonski psi' in opuščajo svojo predvideno vlogo 'psov čuvajev'. Naloga novinarja je vsekakor oceniti, ali bi objava določene informacije škodila javnemu interesu, recimo nekim pogajanjem, ki potekajo, ali ne. Ko pa nekaj ne objavijo zaradi zunanjih pritiskov, dejansko izgubijo možnost samostojnega odločanja.

Prav dogovor o tabli in embargo zavirajo raziskovalno novinarstvo na Japonskem, predvsem v dnevnem tisku (Freeman 2000: 104). Novinarji zato informacije, ki jih ne morejo, natančneje ne smejo, objaviti v lastnem mediju, objavijo v tednikih ali mesečnikih. Glede na medij (dnevnik, tednik, mesečnik), se novinarji na Japonskem delijo na dve skupini: tiste, ki pokrivajo resne, politične in gospodarske, teme (*hard news* – *kōha* 硬派⁵⁴) ter tiste, ki pokrivajo bolj lahkotne teme (*soft news* – *nampa* 軟派⁵⁵), natančneje družbene teme (*shakaibu* - 社会部). Čeprav novinarji resnih novic pokrivajo politiko iz dneva v dan, pa oni niso zaslužni za razkrivanje afer in političnih

⁵⁴ Ta beseda v japonsščini pomeni tudi: trda linija, sokol (the hawk), močan moški.

⁵⁵ To pomeni tudi: zapeljivec, nekdo, ki zna obračati besede, ki mu besede tečejo z jezika.

škandalov, kot bi pričakovali. To počnejo novinarji iz družbenih uredništev tednikov in mesečnikov, ki pa nimajo dostopa do politikov ter gospodarstvenikov, ki so vpleteni v te afere. Običajno jim informacije ali vesti pošljejo politični novinarji, ki pa ne smejo prevzeti odgovornosti za razkrivanje afer zaradi pravil klubov in tihih dogovorov s svojimi viri (Freeman 2000: 118, 119).

Leta 2001 je nekaj velikih škandalov, za katere so novinarji glavnih medijskih hiš vedeli že dlje časa, prišlo v javnost prek nevladnih organizacij ali manjših medijev⁵⁶. Eden od primerov je bilo odkritje prvega primera bolezni norih krav na Japonskem. Veliki mediji o tem niso želeli poročati, ker bi škodilo ugledu države. Informacija je v javnost prišla prek nevladnih organizacij. Kot v svojem članku o kisha kurabu pojasnjuje dopisnik britanskega Guardiana iz Japonske, Jonathan Watts, pa člani klubov nimajo zadržkov pri razkrivanju škandalov, v katere so vpleteni politiki iz nevladnih krogov.

8.4 Sankcije v KK

V primeru kršenja (ne)pisanih pravil kisha kurabu so predvidene določene sankcije. Najblažja je opozorilo, sledi opravičilo osebi, ki je bila z objavo neke informacije ali novinarjevim obnašanjem prizadeta; v primeru neke hujše

⁵⁶ Članek *EU acts to free Japan media*, Johnatan Watts, Guardian Special, objavljeno 29. 11.2002

kršitve ali neprimerne vedenja novinarja, ki škodi ugledu novinarskega kluba, lahko člani kluba kolega izženejo iz poslopja institucije, kjer delajo; najhujša kazen pa je zahteva po prekinitvi delovnega razmerja (Freeman 2000: 103).

V kisha kurabu se sankcij poslužujejo, ko je nek član škodil ugledu kluba. Ker kazni urejajo notranji pravilniki klubov, se te spreminjajo od kluba do kluba. Kot pojasnjuje Freemanova (2000: 131), so običajno štiri stopnje, med katerimi je najstrožja kazen izključitev iz kluba ali zahteva po odpovedi delovnega razmerja.

Freemanova v uvodu dela *Closing the Shop* opisuje konkreten primer kaznovanja novinarja, ki je znan tudi širši japonski javnosti, sama avtorica pa ga je spremljala tako prek medijev kot znotraj kisha kurabuja. Maja 1990, nekaj tednov pred uradnim obiskom južnokorejskega predsednika Roha Taeja Wooja, so japonski mediji tekmovali v ekskluzivnih informacijah o vsebini govorov, ki so jih ob tej priložnosti napovedali na japonskem zunanjem ministrstvu, v cesarski hiši in v vodilni Liberalno demokratični stranki⁵⁷ (LDP) (*Jiyūminshutō* 自由民主党). Ker te institucije še niso zavzele uradna stališča, so se v medijih pojavile nasprotujoče si »informacije iz neuradnih virov«. Deset dni pred uradnim obiskom so mediji razkrili vsebino komentarja obiska predstavnika LDP, kot vir pa so citirali »enega od vodilnih ljudi v stranki« (*Jimintō shunō* 自民党首脳). Ta izraz novinarji uporabljajo, ko izrečenih besed ne želijo pripisati določenemu viru, sicer pa velja samo za premierja, generalnega sekretarja stranke, ali sekretarja glavnega kabineta stranke. Čeprav japonski mediji niso besed pripisali določeni osebi, so korejski mediji poročali, da je »neuradni vir« glavni sekretarja stranke Ozawa Ichiro⁵⁸. Politik se je naslednji dan (16. maja) opravičil, da so mu besede ušle iz ust in se je

⁵⁷ Ta stranka je na oblasti skoraj ves čas od leta 1955. Zaradi padca gospodarstva in afere s podkupovanjem je LDP na volitvah leta 1993 izgubila oblast. Sedem strank je oblikovalo vladajočo koalicijo, ki pa je razpadla leta 1994, ko je LDP s socialisti spet prišla na oblast.

⁵⁸ Visoki funkcionar LDP je po pisanju japonskim medijev dejal, da "zaradi preteklosti s Korejo sodelujemo na gospodarskem področju. Je resnično potrebno, da bi še bolj klačeplazili in se metali po tleh?" (Freeman 2000: xiv)

sestal tudi z južnokorejskim veleposlanikom na Japonskem. Domači mediji so o tem dogodku poročali zelo medlo, tako da ni bilo mogoče povsem jasno razbrati, ali se je Ozawa osebno opravičil ali ne, oziroma, ali je bil to nek drug visoki funkcionar stranke, pojasnjuje Freemanova (2000: xiv, xv).

V svoji večerni izdaji je 16. maja 1990 Asahi Shimbun na prvi strani objavil, da se je Ozawa opravičil, kar pomeni, da je »neuradni vir« razkril. V izdajah naslednjega dne imena ni bilo več. Zopet se je pojavil »visoki predstavnik LDP«. Ko je časopis izjavo in samo opravičilo pripisal konkretni osebi, je prekršil enega od taktičnih dogovorov, ki veljajo med novinarji in politiki, da besed, ki so izrečene v nekaterih tipih pogovorov, mediji ne smejo pripisati točno določeni osebi. Poleg tega je časnik objavil 'ekskluzivo', ki je kolegi iz drugih medijev niso.

Zaradi tega dogodka Ozawa nekaj dni ni govoril z novinarji iz kluba, kar je bil dodaten razlog, da so se ostali člani odločili za sankcije proti novinarjem Asahi Shinbuna. V skladu s pravili delovanja so novinarji v klubu sklicali sestanek, na katerem so morali novinarji Asahija razložiti svoje dejanje. Po razlagi so ti zapustili sestanek, preostali novinarji pa so odločali o ukrepih. Sestavili so seznam zahtev, ki so jih morali novinarji Asahija izpolniti. Odločili so se, da bo delo teh kolegov določen čas pod drobnogledom. V primeru, da bi se zgodila še kakšna kršitev, bi jim prepovedali sodelovati na tiskovnih konferencah in pogovorih s politiki, ki jim običajno sledijo. Zahtevali so tudi, da se primerna oseba iz notranje politične redakcije pisno opraviči članom kluba in da se predstavnik Asahija osebno opraviči Ozawi. Kot zadnji ukrep pa so člani kluba določili, da nobena od sorodnih medijskih hiš Asahija ne sme poročati o opravičilu Ozawe.

Ta konkreten primer ponazarja pritiske novinarjev na svoje kolege zaradi kršitve dogovora s svojimi viri informacij. Čeprav je šlo v danem primeru za javno informacijo o besedah, izrečenih med nekim politikom in veleposlanikom, je bil medij, ki je o tem poročal bolj podrobno, sankcioniran –

ne le s strani prizadetega politika, ampak s strani svojih kolegov. To kaže na moč in vlogo samocenzure japonskih medijev iz strahu, da jih lastni kolegi ne bi kaznovali in prikrajšali za informacije, ki jih nujno potrebujejo za opravljanje svojega dela.

Slika 8.4.1: Japonci grabijo posebno izdajo časopisa, ki je posvečena obsodbi nekdanjega iraškega diktatorja Sadama Huseina.

Vir: Reuters

8.5 Kritike in zagovarjanje sistema kisha kurabu

Pomembna naloga tiska v vsakem narodu je, da opazuje, posluša in poroča o dejstvih – predvsem o tistih dejstvih, ki jih oblasti skrivajo – natančno in objektivno. Ko novinarji naredijo napake, morajo objaviti

popravke in se opravičiti. ... Ampak na Japonskem, kjer tisk služi predvsem kot »desni bok« našemu parlamentu in vladnim oblastem, smo daleč od tega ideala. Novinarji na Japonskem imajo zelo malo ali nič občutka za državljanske pravice. Ljudje, ki delajo v medijih, so raje na strani oblasti in »nadzirajo« običajne državljane.⁵⁹

Eden glavnih japonskih kritikov sistema kisha kurabu – Ken'ichi Asano (Asano Ken'ichi 浅野 健一), profesor novinarstva in medijev na univerzi Dōshisha v Kjotu in nekdanji novinar, ki je zaradi nestrinjanja s sistemom japonskih medijev izstopil iz aktivnega novinarstva.

Z odrekanjem možnosti, da bi tuji dopisniki imeli dostop do posredovanih informacij iz prve roke, (novinarski) sistem ... nepošteno povzroča, da so počasnejši v prenašanju informacij svojemu občinstvu ... sistem deluje kot zavora svobodnemu pretoku informacij.⁶⁰

EU Priority Proposals for Regulatory Reform in Japan, objavljeno 17. oktobra 2002.

Sistem kisha kurabu je pogosta tarča predvsem mednarodnih pa tudi japonskih strokovnjakov in novinarjev. Področij kritike je več. Ključno je omejevanje dostopa do informacij. Zaradi strogih pravil vstopa v kisha kurabu so vrata zaprta svobodnim oziroma freelance novinarjem, novinarjem tednikov, mesečnikov, medijev, katerih lastniki so tujci, in drugim, ki po stališču NSK niso objektivni ali dovolj odgovorni pri svojem delu, da bi postali člani klubov. Zaradi svojih pravil dela in lojalnosti virom ter tihim dogovorom z njimi, zunanji opazovalec lahko upravičeno dvomi v resničnost informacije, ki pride v javnost. Zato se že vrsto let pojavljajo zahteve po spremembi tega sistema.

⁵⁹ "An important mission of the press in any nation is to watch, listen and report the facts – especially those facts that are hidden by authorities – accurately and objectively. When journalists make mistakes, they are obliged to issue a correction and apologize. /.../ But we are far from that ideal in Japan, where the press serves essentially as the "right flank" to our parliament and government authorities. Press persons in Japan have little or no sensitivity concerning citizens' rights. These media people, rather, tend to side with the authorities and "watch over" ordinary citizens." – del predavanja z naslovom *Ovire pri ustanavljanju sistema ombudsmana na Japonskem (Obstacles to Establishing Ombudsman System in Japan)* - <http://www1.doshisha.ac.jp/~kasano/FEATURES/2000/england2.html>

⁶⁰ By denying foreign correspondents first-hand access to briefings, the (press club) system ... unfairly makes them slower to bring information to their audience ... the system works as a restraint on free trade in information. – October 2002 EU report – iz članka *EU Pressures Japan to End Closed-Door Press Practices*, Bryan Shih, Japan Media Review – poročilo Evropske unije http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/gov_relations/japan_rrd/f1624.pdf

Yamamuro, novinar Yomiurija, meni, da lahko kritiko tega sistema strnemo v štiri ključne točke: 1. – zaprtost samega sistema, 2. – tako imenovano 'izročkarsko novinarstvo', 3. – financiranje klubov z davkopačevalskim denarjem, 4. – delo v klubih ne izpolnjuje svoje naloge nadziranja oblasti (Yamamuro 1996: 53, 54). Zaprtost sistema ostro kritizirajo tudi tuji novinarji in organizacije. Yamamuro sam zelo nazorno opiše, kje se pojavilo težave zaradi restriktivnega dostopa do informacij.

ある週刊誌が官庁のスポークスマンに定例記者会見に出席させてほしいと要請したが拒否された。ならば、「記者クラブは一部の報道機関と官庁の黙契による報道の自由独占の場なのか」という批判。

»Čeprav novinarji tednikov zahtevajo sodelovanje na rednih tiskovnih konferencah, jim tiskovni predstavniki vladnih uradov to zavračajo. Kritika je, da 'so novinarski klubi mesto, kjer obstaja monopol nad svobodo tiska, saj obstajajo tihi dogovori z vladnimi uradi glede enega dela načina poročanja'« (Yamamuro 1996: 53).

Predvsem zaradi zaprtosti samega sistema je Združenje novinarjev brez meja (Reporters sans frontières) v svojem letnem poročilu 2007 kritiziralo japonsko vlado. »Vlada ni sprejela nikakršne reforme sistema kisha kurabu, ki zavira prost pretok informacij⁶¹,« so zapisali v poročilu, v katerem še opozarjajo, da japonska vlada kljub kritikam celo Evropske unije in drugih novinarskih organizacij, ki se ukvarjajo s svobodo medijev, ni naredila nikakršnega koraka v smeri spremembe tega sistema.

O zahtevah EU, da se japonski novinarski klubi odprejo vsem novinarjem, je pisal tudi novinar The Guardian Jonathan Watts⁶². V svojem članku 'EU skuša

⁶¹ "... The government has not undertaken any reform of the system of kisha clubs which obstruct the free circulation of information." – Reporters sans frontières – Japan – Annual report 2007 (http://www.rsf.org/article.php3?id_article=20787)

⁶² Watts je kot dopisnik Guardian z Japonske iz prve roke spoznal zaprtost sistema kisha kurabu, ko je pred leti hotel sodelovati na tiskovni konferenci japonskega zunanjega ministrstva. Ko je za dovoljenje za udeležbo na tiskovni

osvoboditi japonske medije⁶³ Watts opozarja, da EU poudarja, da kisha kurabu niso samo de facto ovira za tuje novinarje, ampak njihovo delovanje zmanjšuje kvaliteto informacij, ki so dostopne javnosti. Ob tem poudarja, da so se klubi v svojih začetkih borili za dostop do informacij o dogajanju v parlamentu, po dobrem stoletju obstoja pa so se spremenili v kartelsko povezavo vodilnih medijev. Spremenil se je tudi odnos med opazovalci (mediji) in opazovanimi (viri informacij). S spremembo ustave 1947 je Japonska znova dobila zagotovljeno svobodo medijev. »Na papirju ima Japonska enega najbolj liberalnih medijskih zakonov, vendar v praksi sistem kisha kurabu nagrajuje samocenzuro, neguje uniformiranost in duši tekmovalnost,⁶⁴« opozarja Watts.

Kako močan je nadzor nad člani kluba, priča podatek, da je na tabli za obvestila novinarskega kluba zunanjega ministrstva večina obvestil dejansko opravičil novinarjev, snemalcev in drugih sodelavcev, ker so snemali z neavtoriziranih kotov, ali storili kakšen manjši prekršek zoper pravila kluba, pojasnjuje Watts.

Guardianov dopisnik opozarja, da je ključni problem v tem, da se sami japonski novinarji zavedajo, da sistem ne deluje pravilno. Slabe tri četrtine članov NSK⁶⁵ za uniformiranost poročil krivi sistem klubov, več kot polovica članov pa meni, da sistem oblastem omogoča relativno enostavno manipuliranje z informacijami.

Spletni časnik Japan Media Review⁶⁶ prav tako kritizira sistem klubov, ker ne omogočajo dostopa na tiskovne konference in do sporočil za javnost

konferenci vprašal visokega predstavnika kluba, mu je ta odgovoril, da bo to zelo težko, saj bi njegovo sodelovanje – ker ni član kluba – povzročilo težave. To se je zgodilo, potem ko je klub zunanjega ministrstva odprl svoja vrata za tuje dopisnike, ki pa so morali sodelovati tako kot njegovi japonski kolegi.

⁶³ V originalu članek nosi naslov EU acts to free Japanese media -

<http://www.guardian.co.uk/japan/story/0,7369,850843,00.html>, članek je objavljen 29. novembra 2002.

⁶⁴ On paper, Japan has some of the most liberal press laws in the world, but in practice, the kisha-club system rewards self-censorship, fosters uniformity and stifles competition.

⁶⁵ Watts navaja raziskavo, ki jo je leta 1993 opravil NSK med svojimi člani.

⁶⁶ Japan Media Review je spletni časnik, ki se ukvarja z vprašanjem, kako nove tehnologije vplivajo na način poročanja, etiko, zakonodajo in samo poslovanje novinarskih krogov na Japonskem. Ta projekt, ki ga vodi skupina univeru – University of Southern School for Communication, USC East Asian Studies Center in Center for Global Communication at the University of Japan, podpira tudi ameriška vlada. Domača stran

<http://www.japanmediareview.com/japan/> .

svobodnim in vsem tujim novinarjem. Sodelavec tega časnika Bryan Shih opozarja, da zelo pogosto uradni viri ne želijo dajati izjav medijem, ki niso člani klubov zgolj zaradi dogovora z novinarji iz klubov. To velja tako za tuje medije kot za novinarje tednikov, mesečnikov in ostalih medijev, ki niso člani NSK. Shih je predstavil tudi primer dopisnika medijske hiše Bloomberg, Davida Buttsa, ki se je uprl temu sistemu in je, čeprav nepovabljen, leta 1998 prišel na tiskovno konferenco japonskega premierja. Ko se je usedel med novinarje, so ga obkrožili varnostniki in se začeli dogovarjati, kako ga bodo odstranili. Ob prihodu premierja pa so se ti umaknili, ker niso želeli povzročiti neprijetnosti.

Čeprav naj bi bili v skladu s smernicami NSK novinarski klubi odprti za vse novinarje, ki izpolnjujejo zahteve posameznih klubov, pa v praksi ni tako, opozarja Shih. Nekaj klubov to omogoča, večina pa ne. Howard French, ki je bil štiri leta dopisnik za New York Times z Japonske, poudarja, da se v kisha klubih ne opravlja novinarsko delo. *»Ti (op. av. kisha klubi) škodijo vsemu, kar je dobro novinarstvo. Dovoljujejo, da viri določajo dnevni red in kontrolirajo podrobnosti tistega, kar se objavi,«* pojasnjuje French⁶⁷.

Profesor novinarstva na univerzi Dōshisha Asano opozarja, da je bistvo problema japonskih medijev, da ne poznajo prave vloge 'psov čuvajev'. Na to pa vpliva tudi stopnja demokracije v družbi. Asano ob tem spomni, da je Japonska prevzela zahodni model demokracije po drugi svetovni vojni in ker se demokracija ni razvijala ter posledično nima korenin v japonski družbi, ne morejo mediji opravljati funkcije, ki jo opravljajo v zahodnih državah. *»Skozi zgodovino so se Japonci obotavljali kritizirati avtoriteto in to drži tudi dandanes,«* pravi Asano⁶⁸.

⁶⁷ "They are inimical to everything that good journalism is. They allow the source to set the agenda and control the details of what gets released." – citat iz članka Bryana Shiha: EU Pressures Japan to End Closed-Door Press Practices.

⁶⁸ Iz seminarja z naslovom Obstacles to Establishing Ombudsman System in Japan.

Kljub številnim kritikam pa tudi tuji novinarji opozarjajo, da sistem v svoji zaprtosti ni neprodušen. Kot pravi Dorian Benkoil⁶⁹, je zelo pomembno, da se novinar ne prepusti občutku, da ne more priti do informacij. Z vztrajnostjo in nepopustljivostjo lahko novinar pride tudi do intervjujev s pomembnimi politikami. Res je, da se je treba znajti in se prebiti skozi številne zavrnitve, novinar ima s tem več dela, vendar ga lahko vseeno opravi. Sicer je težje za novinarje, ki delajo za agencije ali dnevne medije, saj jim brskanje za informacijami, izjavami, vzame več časa, kot bi bilo potrebno.

Okoliščine za delo tujih novinarjev na Japonskem so se v zadnjem desetletju v veliki meri izboljšale, trdi Benkoil in dodaja, da danes lahko skoraj vsaka ameriška tiskovna agencija dobi članstvo v pomembnejših novinarskih klubih. Kljub temu je zelo malo verjetno, da bi tuji mediji imeli dostop do informacij – predvsem tistih, ki pricurajo z neuradnih srečanj, do 'privatnih' dokumentov – ki jih imajo na voljo japonski časopisi.

Tarča kritik sistema kisha kurabu ni le (ne)članstvo, temveč tudi način usklajevanja informacij, objav, financiranje klubov, darila novinarjem in zelo pristen odnos novinarjev in njihovih virov, ki je novinarjem bolj pomemben od njihove naloge obveščati javnost o delu javnih institucij ter razkrivati nepravilnosti v tem delu.

Izjava nekega japonskega novinarja, ki jo v delu *Politics and the News Media in Japan* povzema Feldman (str. 138), zelo nazorno prikazuje stališče novinarjev, vpetih v sistem kisha kurabu, in njihovo prioriteto pri delu:

Vse, kar sem v teh letih ustvaril, vse to zaupanje poslanca vame, tega ne bom žrtvoval za ceno ene ekskluzive, čeprav vem, da bi me vsi hvalili. Ne

⁶⁹ Dorian Benkoil, Fullbrightov raziskovalec na Japonskem, dopisnik iz Tokia za Newsweek, Newsweek-Japan iz New Yorka in Washingtona ter dopisnik Associated Press iz Tokia, je za spletno stran Japan Media Review napisal članek *Kisha System Makes for Extra Work, but Doesn't Stop the Presses*, objavljen 26.06.2003 - <http://www.japanmediareview.com/japan/media/1056658558.php> .

*bom pisal o nečem, kar utegne določenega poslanca spraviti v zadrego, čeprav bi bilo to na naslovnici jutrišnjega časopisa*⁷⁰ (Feldman 1993: 138).

Sistem novinarskih klubov na Japonskem ima tudi zagovornike. Nabuaki Hanaoka, nekdanji urednik časopisa Sankei, pojasnjuje, da so klubi velik dosežek, ki so si ga japonski novinarji priborili v času svojega obstoja. »Vsekakor jih potrebujemo,« zagotavlja Hanaoka. Kot je v intervjuju za knjigo *A Public Betrayed*, avtorjev Adama Gambleja in Takesata Watanabeja (Watanabe Takesato 渡辺 武達), dejal Hajime Kitamura (Kitamura Hajime 北村 肇), so bili novinarski klubi ustanovljeni, da bi bili predstavniki medijev ves čas prisotni pri delu politikov in jih nadzorovali v institucijah, kjer delajo (str. 85). Gamble in Watanabe poročata, da je raziskovalec japonskih medijev Ellis Krauss opazil, da japonski mediji ščitijo in zagovarjajo klube ter ob tem poudarjajo kolektivno naravnost klubov in institucionalizirana pravila, ki so dejansko način, kako zaščititi posameznega novinarja pred ustrahovanjem in manipulacijo nekega vira informacij⁷¹. Zagovorniki japonskega sistema poudarjajo, da so ti klubi novinarjem omogočali, da s skupnimi močmi izvajajo pritisk na javne uslužbence in jih prisilijo, da razkrijejo informacije (Gamble in Watanabe 2004: 85).

Na pozitivno plat klubov opozarja tudi Yamamuro, ki poudarja, da ti novinarjem omogočajo hiter dostop do točnih uradnih informacij in to vsem hkrati. Med mediji, ki so v klubih, tako ni razlik. Vsi hkrati dobijo iste informacije, kar bi bilo brez klubov težje (Yamamuro 1996: 54).

Brez klubov bi bila tekmovalnost med medijskimi hišami dosti večja kot je, pri tem pa bi bili med oškodovanci tudi uporabniki. Yamamuro, ki ima s klubi

⁷⁰ All that I have constructed over the years, all the confidence and trust that Diet members have in me, I am not going to sacrifice for the price of one scoop, though I know everybody will praise me; I am not going to write about something that may cause embarrassment to a certain Diet member, even if it would make the headline in tomorrow's paper – Feldman 1993: 138.

⁷¹ Japanese media scholar Ellis Krauss has noted that "the Japanese media defends the clubs, citing the collective nature of the club and its institutionalized rules as a way to protect the individual reporter from intimidation or manipulation by the source" – citat iz Gamble in Watanabe 2004: 85.

direktne izkušnje, poudarja še eno koristno plat – širjenje znanja. Pri zbiranju relevantnih statističnih podatkov lahko novinar izgubi veliko časa, v klubih pa vsi novinarji dobijo točne in vse potrebne podatke, številke, ki se tičejo določene problematike. Med pogovori s kolegi v prostorih klubov, pa lahko novinar dobi tudi dodatne informacije, si širi lastno znanje in tako bolj natančno in kakovostno poroča, meni Yamamuro (1996: 58), ki pa ob tem opozarja, da:

積み重ねた知識が、統計や施策に隠された役所の「不純な意図」を見破ることもある。

»Čprav je znanje na kupu, (op. novinarji) zaznajo tudi »nečiste namere« vladnih uradov, ki se skrivajo v statistiki in politiki« (Yamamuro 1996: 58).

Japonski novinarski klubi niso tarča kritik le zaradi tesnega odnosa med novinarji in njihovimi viri informacij, temveč tudi zaradi finančnih in drugih ugodnosti, ki mečejo slabo luč na vprašanje verodostojnosti in objektivnosti dela novinarjev. Poleg osnovnih potrebščin za delo – prostori, mize, stoli, računalniška oprema, tehnične povezave, osnovna infrastruktura za delo – imajo japonski novinarji še določene ugodnosti, ki se razlikujejo od kluba do kluba, hkrati pa mečejo slabo luč na nepristranskost dela novinarjev. Vse pomembnejše in uglednejše medijske hiše zaposlenim prepovedujejo sprejemanje podkupnin, daril ali kakšnih drugih ugodnosti, kot so kosila, hotelska namestitvev in podobno, kar bi utegnilo vreči senco dvoma na objektivnost poročanja⁷². Novinarji določenih japonskih novinarskih klubov pa brez zadržkov sprejemajo darila ali ugodnosti, ki lahko vržejo senco dvoma na novinarjevo objektivnost.

⁷² Tiskovna agencija Reuters, za katero tudi sama občasno delam, od vseh sodelavcev zahteva podpis pogodbe, ki natančno določa, kaj novinar sme in česa ne sme sprejeti od vira. Ob praznikih, kot so novo leto, božič in podobno, smejo novinarji sprejeti darila, če imajo ta simbolno vrednost in če bi v primeru zavračanja daril koga užalili. Če vrednost daril presega določen znesek, mora novinar darilo vljudno zavrniti, če tega ne more storiti, o vsem obvesti svoje nadrejene, ki se odločijo o nadaljnjem ukrepanju ali pa darilo donirajo. Vsekakor pa novinar zaradi določenega darila nikakor ne sme poročati pristransko oziroma se obnašati kakor koli drugače.

Michelle Wong in Vivian Mak s Centra za raziskovanje novinarstva in medijev z Univerze v Hongkongu v svojem članku⁷³ o kisha kurabih opozarjata, da je skoraj običajno, da podjetja novinarjem, ki pridejo na njihove tiskovne konference, dajejo »denar za taksi«. Znesek je sicer 20 ali 30 krat višji od tistega, ki bi ga novinar dejansko porabil za prevoz. Vladne agencije to počnejo drugače, ugotavljata Makova in Wongova. Kot opozarja Lippmann, pa ne moremo govoriti o svobodi nekega medija ali agencije, če je ta finančno odvisna od vladnih uradov ali institucij (1995: 275).

Čeprav si radi predstavljamo, da so mediji neke vrste okno med politiko in drugimi institucijami ter občinstvom, pa nas lahko zanese, da slepo verjamemo povedanemu, prebranemu ali videnemu, namesto, da bi se zavedli, da so te informacije le delne in ne predstavljajo celotne slike. Poleg tega pa se je treba zavedati, da so novice v svoji osnovi in idealu, ki ga skušajo doseči, bolj neke vrste instrument za boljše opravljanje javnih del, kot pa instrument, s katerim naj bi bolje spoznali, kako slabo odgovorni opravljajo svoje delo (Lippmann 1995: 284). Kar pomeni, da klubi, čeprav so imeli v svojih začetkih prav nalogo nadzora, te naloge ne opravljajo, tako zaradi svojih notranjih pravil kot zaradi vpetosti v medosebne odnose med viri informacij in novinarji, kar je najpogostejša tarča vseh kritik tega sistema.

⁷³ Wong, Michelle in Vivian Mak – Asia Media Project – Japan; Journalism and Media Studies Centre, The University of Hong Kong – http://jmsc.hku.hk/students/jmscjournal/critical/michellevivian_04.htm .

9. ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem predstavila vprašanje svobode tiska na Japonskem na konkretnem primeru japonskih novinarskih klubov, ki so za novinarstvo v tej državi ključnega pomena. Čeprav v nekaterih državah obstajajo podobni klubi, pa ti niso tako razširjeni in pomembni za medijski prostor kot na Japonskem.

Japonska je leta 1947 dobila ustavo, ki v svojem 21. členu zagotavlja svobodo izražanja misli in svobodo tiska. Dejstvo, da ima neka država zakonsko urejene razmere na določenem področju, še ne pomeni, da je temu tudi v praksi tako. Ustavo, ki je bila sprejeta po brezpogojni kapitulaciji Japonske, so sestavile ZDA. Ob tem se postavlja vprašanje, ali so vrednote, ki so vzete iz enega sociološkega in filozofskega okvirja, pravilno prenesene v drugega ter tam tudi pravilno razumljene in sprejete.

V svoji hipotezi sem predvidevala, da je svoboda medijev, verjetno nesvobodna za naše pojmovanje. Menim, da sem v diplomski nalogi hipotezo tudi potrdila, saj sem v orisu novinarskih klubov pokazala, da ti ne delujejo na svoboden način, ker so vpeti v lastna napisana pravila delovanja, še posebej pa v delikatne odnose s svojimi viri informacij. Kljub ustavni svobodi medijev, se na Japonskem vzpodbuja samocenzura samih novinarjev, saj se na tak način omejijo od morebitnih nezaželenih posledic ali sankcij, ki bi vrgle slabo luč na njihovo delo oziroma delo njihove medijske hiše.

Člani klubov so novinarji medijskih hiš, akreditiranih pri japonskem novinarskem združenju NSK, tako da za ostale predstavnike medijev pravila klubov ne veljajo. Hkrati pa to pomeni, da imajo ti novinarji v večini primerov, kljub glasnim kritikam tudi mednarodne javnosti, omejen dostop do informacij in se na ta način izvaja cenzura nad njihovim delom. Zaradi dogovorov s posameznimi skupinami novinarjev namreč tudi politiki, gospodarstveniki, raziskovalci, predstavniki policije in drugi ne govorijo z drugimi novinarji. Zato ne moremo govoriti o popolnem pretoku informacij, o svobodi tiska.

V 80-ih letih 20. stoletja so se zgodili tudi fizični napadi pripadnikov ekstremističnih desničarskih skupin na posamezne novinarje, ki so pisali tisto, kar ekstremistom ni bilo po volji. Po napadih so bili sicer storilci kaznovani, vendar tovrstni incidenti, v enem primeru so novinarja celo ubili, vsekakor vplivajo na delo kolegov. Čeprav Japonsko sprejemamo kot demokratično, svobodno in visoko razvito državo, kjer novinarski poklic ni nevaren kot v nekih tranzicijskih državah oziroma državah z visoko stopnjo korupcije in kriminalitete, pa so v tej državi mediji na več načinov nesvobodni. Poleg nepisanih pravil dela v novinarskih klubih, pritiskov samih virov informacij, so tu še pritiski oglaševalcev, ki jih poznamo tudi drugod, ter pritiski lastnikov in solastnikov posameznega medija, ki imajo svoje preference in stališča, ki jih neradi vidijo v svojem mediju.

Japonski mediji, kot opozarjajo tudi domači strokovnjaki, ne opravljajo naloge 'psa čuvaja', za kar obstajajo tudi razlogi v sami družbi kot taki. Treba se je zavedati, da je ena od nalog medijev na Japonskem (bila v preteklosti in v določeni meri tudi še danes) skrbeti za harmonijo, uravnoveženost v družbi in posledično prikazovati realnost takšno, kot naj bi bila, in ne, kakršna je. Namesto, da bi vodilni mediji razkrivali afere v politiki, gospodarstvu, korupcijo in ostale neprimerne dejavnosti vladajočih slojev oziroma slojev s politično in ekonomsko močjo, ti opravljajo neke vrste nalogo mirovniških sil. Na eni strani javnosti kažejo sliko, da so razmere v družbi stabilne, odgovornim pa služijo kot kanal za prenos svojih idej v širšo javnost, kot orodje za prikrivanje dejanskih dogodkov pod pretvezo 'lojalnosti', ki med virom informacij in novinarjem načeloma deluje v obe smeri.

Kisha klubi imajo tudi svoje prednosti, saj vzpodbujajo sodelovanje in kolegialnost med novinarji, vendar pa gre prav to delno na škodo konstruktivne tekmovalnosti, ki bi dejansko novinarje vzpodbujala k bolj aktivnemu opravljanju svojega dela. Prav zaradi gotovosti in zanašanja na vire informacij, ki vse novinarje v posameznem klubu obravnavajo zelo podobno,

ter zaradi dejstva, da večino informacij, ki jih brez zadržkov lahko objavijo, novinarji dobijo iz izjav ali sporočil za javnost, se kakršno koli pretirano angažiranje za ekskluzivnimi zgodbami ne dogaja. V primeru, da novinar kaj odkrije, pa mora biti zelo pozoren ob objavi, saj lahko pričakuje sankcije, tako s strani glavnih akterjev v ekskluzivni zgodbi kot s strani lastnih kolegov.

Tovrstna ureditev tako vzpodbuja 'čredno' novinarstvo, ko skupina novinarjev napiše skoraj identične prispevke, hkrati pa demotivira samostojno raziskovalno novinarstvo. Veliko novinarjev zato svoje informacije, ki jih v lastnem mediju ne morejo objaviti, objavljajo pod psevdonimi v medijih, ki niti ne morejo postati člani kisha klubov in posledično ne morejo biti sankcionirani.

Kljub določenim restrikcijam, se da objaviti vse, vendar se mora vsak medij zavedati morebitnih posledic. To pa znova potrjuje mojo hipotezo, da mediji na Japonskem niso popolnoma svobodni.

11. LITERATURA:

▪ japonski viri:

- □□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□
(Hasegawa, Masayasu (1976), *Shisō no jiyū*, Iwanami)
(Hasegawa, Masayasu (1976): *Svoboda misli*, Iwanami)

- 松尾健 (2 0 0 3)、テレビを超えるテレビ、NHK 放送文化研究所
(Matsuo, Takeshi (2003), *Terebi wo koeru terebi*, NHK hōsōbunka kenkyūsho)
(Matsuo, Takeshi (odg. urednik) (2003): *Televizija prek televizije*, Raziskovalni inštitut NHK)

- 島野功緒 (2 0 0 2)、放送 (比較日本の会社)、実務育出版
(Shimano, Isao (2002), *Hōsō (Hikaku nippon no shakai)*, Jitsumuiku shuppan)
(Shimano, Isao (2002): *Predvajanje (primerjava japonskih podjetij)*, Jitsumuiku)

- 昭和出版研究所 (1 9 6 9)、日本百科大事典
(Shōwa shuppan kenkyūsho (1969), *Nippon hyakka daijiten*)
(Raziskovalni inštitut in založba Shōwa (1969), Velika japonska enciklopedija)

- 渡邊周一 (1 9 9 6)、記者クラブ、現代ジャーナリズム研究会編
(Watanabe, Shūichi (1996), *Kisha kurabu, Gendai jaanarizumu kenkyūkai hen*)

(Watanabe, Shūichi (1996): *Kisha kurabu* (op.av. Novinarski klubi), Raziskovalni inštitut za moderno novinarstvo)

▪ **angleški, slovenski in hrvaški viri:**

- Cooper-Chen, Anne in Miiko Kodama (1997): *Mass Communication in Japan*. Ames: Iowa State University Press.
- Curran, James, ur. in Michael Gurevitch, ur. (2000): *Mass Media and Society*. New York: Oxford University Press.
- Feldman, Ofer (1993): *Politics And The New Media in Japan*. Jackson: The University of Michigan Press.
- Freeman, Laurie Anne (2000): *Closing The Shop (information cartels and Japan's mass media)*. New Jersey: Princeton University Press.
- Furuta, Hisateru, ur. (2002): *Broadcasting in Japan: Twentieth Century Journey from Radio to Multimedia*. Tokyo: NHK.
- Gamble, Adam in Takesato Watanabe (2004): *A Public Betrayed: An Inside Look at Japanese Media Atrocities and Their Warnings to the West*. Washington: Regnery Publishing, Inc., An Eagle Publishing Company.
- Harman, Edward S. in Noam Chomsky (1994): *Manufacturing Consent*. London: The Political Economy of the Mass Media, Vintage.
- Herbert, John (2001): *Practising Global Journalism*. Oxford: Focal Press.

- Ishii, Ryōsuke (1980): *A History Of Political Institutions In Japan*. Tokyo: University of Tokyo Press.

- Kasza, Gregory James (1993): *The State And The Mass Media in Japan, 1918-1945*. Berkeley: University of California Press, Ltd.

- Keane, John (1992): *Mediji in demokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- Kodansha Int. (1994): *Japan: Profile Of a Nation*. Tokyo: Kodansha International Ltd.

- Lippmann, Walter (1995): *Javno mnijenje*. Zagreb: Naprijed, Biblioteka Liberty.

- Mason, Richard H. P. in John Caiger (1999): *A History of Japan*. Singapore: Charles E. Tuttle Company.

- Massey, Brain L. in Li-Jing Arthur Chang (2002): Locating Asian Values in Asian Journalism: A Content Analysis of Web Newspapers, *Journal of Communication* 52 (4), 987-1003. Washington: Oxford University Press.

- Morley, David in Kevin Robins (1995): *Spaces of Identity – Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Bounaries*. London: Routledge.

- Nakane, Chie in Sinzaburō Ōishi (1990): *Tokugawa Japan – The Social and Economic Antecedents of Modern Japan*. Tokyo: University of Tokyo Press.

- Rošker, Jana (1992): *Zmajeva hiša*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- Rošker, Jana (1996): *Metodologija medkulturnih raziskav*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za azijske in afriške študije.
- Sugimoto, Yoshio (1999): *An Introduction to Japanese Society*. Hong Kong: La Trobe University, Cambridge University Press.
- Xinzhong, Yao (2000): *An Introduction to Confucianism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- **spletni viri:**
 - Asano, Ken'ichi (2000): *Seminar lecture: "Obstacles to Establishing Ombudsmen System in Japan"*. Dostopno na: <http://www1.doshisha.ac.jp/~kasano/FEATURES/2000/england2.html> (15. avgust 2005).
Profesor Asano poučuje novinarstvo in medijske študije na Univerzi Dōshisha v Kjotu.
 - Benkoil, Dorian: *Kisha System Makes for Extra Work, but Doesn't Stop the Presses*, Japan Media Review. Dostopno na: <http://www.japanmediareview.com/japan/media/1056658558.php> (26. junij 2003).
Japan Media Review je skupen projekt Univerze Južne Kalifornije, Annenbergovega oddelka za komunikologijo in oddelka za Vzhodnoazijske študije ter centra GLOCOM (Center za globalno komunikacijo na Mednarodni univerzi Japonske). Objavo člankov na spletu ureja Eica Ogg z GLOCOM-a.

- Dore, Ronald (1987): *Taking Japan Seriously: A Confucian Perspective On Leading Economic Issues*. Dostopno na: <http://kkcfellowships.ncss.org/kkc2001/gemignani> (16. marec 2003).

- *EU Priority Proposals for Regulatory Reform in Japan*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/gov_relations/japan_r rd/f1624.pdf (17. oktober 2002).

- Guardian Unlimited: *Special Reports – EU Acts to Free Japanese Media*. Dostopno na: <http://www.guardian.co.uk/japan/story/0,7369,850843,00.html> (29. november 2002).

- *Japan's Education at a Glance 2005* – na straneh japonskega ministrstva za šolstvo, znanost in tehnologijo. Dostopno na: <http://www.mext.go.jp/english/statist/05101901/005.pdf> (17. marec 2005).

- *Statistical abstract 2006 edition* - statistična stran japonskega ministrstva za šolstvo, znanost in tehnologijo. Dostopno na: <http://www.mext.go.jp/english/statist/index.htm> (22. december 2005).

- *Japonska ustava 1946*. Tokio: Nihon Hyoronsha. Dostopno na: <http://www.ndl.go.jp/constitution/etc/j01.html> (08. januar 2003).

- McNicol, Tony: *Independent Reporter Battles Press Club System for Freedom of Access*, Japan Media Review. Dostopno na: <http://ojr.org/japan/qa/1102046683.php> (02. december 2004).

- Reporters sans frontières (Novinarji brez meja) - letno poročilo 2007. Dostopno na: http://www.rsf.org/article.php3?id_article=20787 (02. december 2004).

- Shih, Bryan: *EU Pressures Japan to End Closed-Door Press Practice*, Japan Media Review. Dostopno na:
<http://www.ojr.org/japan/media/1056657646.php> in
http://www.ojr.org/japan/media/1056657646_2.php (26. junij 2003).

- Wong, Michelle in Vivian Mak: *Asia Media Project – Japan*; Journalism and Media Studies Centre, The University of Hong Kong. Dostopno na:
http://jmsc.hku.hk/students/jmscjournal/critical/michellevivian_04.htm
(08. januar 2003).